

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

**11 EYLÜL OLAYLARI ÖNCESİNDE VE SONRASINDA (2001 –
2002 YILLARI) ABD MEDYASINDA AZERBAYCAN**

Hazırlayan
Cavidan NURUŞOV
1317.02009

BAKÜ-2017

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

**11 EYLÜL OLAYLARI ÖNCESİNDE VE SONRASINDA (2001 –
2002 YILLARI) ABD MEDYASINDA AZERBAYCAN**

Hazırlayan
Cavidan NURUŞOV
1317.02009

Tez Danışmanı
Araz ASLANLI

BAKÜ-2017

ÖZET

Günümüzde dünyanın siyasi yönünü belirleyen bir çok faktörler vardır. Bunların içinde, üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen, 11 Eylül olayları hala büyük önem arz etmektedir. Çünkü, 11 Eylül terör saldırıları dünyada süpergüç devlet olan Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer devletlere karşı ilişkilerine büyük etki yapmıştır. Ve dış politikadaki bu değişim karşılıklı olarak diğer devletlerin, özellikle de müslüman devletlerin ABD'ye karşı olan tavırlarını değiştirmiştir. 11 Eylül terör saldırılarının günümüzde bile hala söz konusu ola bilmesi olayların dünya tarihinde nasıl derin bir iz bıraktığının işaretidir.

Müslüman devletler sırasında olan Azerbaycan da, bu olayları ABD ile ilişkilerinde dönüm noktalarından biri olarak yaşamış ve olayların hem olumlu, hem de olumsuz yönlerinden etkilenmiştir. Uzun süre terörü ülkesinde yaşayan Azerbaycan terörizme karşı savaşa başından destek vererek ABD ile işbirliği içerisinde olan ülkelerden olmuştur. Sonraki kısımlarda bunun etkilerini ve 11 Eylül olayları öncesi ve sonrasında dönemde ilişkilerdeki farkı inceleyeceğiz.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan-ABD ilişkileri, terör, medya, imaj.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1
1. 11 EYLÜL OLAYLARI ÖNCESİNDE GENEL OLARAK AZERBAYCAN-ABD İLİŞKİLERİ	2
1.1.Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Siyasi Boyutu	5
1.2.Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Ekonomik Boyutu.....	15
1.3.Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Askeri-Güvenlik Boyutu.....	20
1.4.Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Sosyo-Kültürel Boyutu.....	25
2.11 EYLÜL OLAYLARI ÖNCESİ VE SONRASINDA AZERBAYCAN-ABD İLİŞKİLERİ VE ABD MEDYASINDA AZERBAYCAN.....	32
2.1.11 Eylül Olaylarının İlişkilere Etkisi.....	32
2.2.Azerbaycan-ABD İlişkileri Amerikan Medyasının Gözünde (New York Times Örneği)	32
2.2.1Siyasi Haberler.....	33
2.2.2.Ekonomik Haberler.....	40
2.2.3.Askerî Haberler.....	47
2.2.4.Sosyo-Kültürel Haberler	52
SONUÇ	60
KAYNAKLAR	64

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
b.	: Baskı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
BM	: Birleşmiş Milletler
AB	: Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Birliği
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
USTDA	: ABD Ticareti Geliştirme Ajansı
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
UNICEF	: Uluslararası Çocuk Acil Yardım Fonu
UNDP	: BM Kalkınma Programı
USCR	: ABD Göçmen Komitesi
WFP	: Dünya Gıda Programı
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
CIA	: Merkezi Haber alma Teşkilatı
BİO	: Barış İçin Ortaklık
UNHCR	: BM Sığınmacılara Yardım Kurumu
BP	: British Petroleum
TRASECA	: Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru

GİRİŞ

21. yüzyılda dünya siyasi çizgisini değiştiren en önemli olaylardan birisi 11 Eylül terör saldırıları olmuştur. Bu olayların uluslararası alanda ABD ile diğer dünya devletleri arasındaki ilişkilere yaptığı etki ortadadır. 11 Eylül olaylarından etkilenen devletlerden biri de Azerbaycan olmuştur. Tezin temel amacı bu olayların Azerbaycan-ABD ikili ilişkilerine nasıl ve ne kadar etki yaptığını araştırmak ve sunulan heberler örneğinde 11 Eylül öncesi ve sonrasında ABD'nin Azerbaycan'a karşı tavrındaki farkları ortaya koymaktır. Bunun için de, 11 Eylül olaylarının söz konusu iki devlet için karşılıklı ilişkilerde olumlu ve olumsuz yönlerini incelemek gerekir.

Tez temel olarak iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Azerbaycan-ABD ilişkileri genel olarak ele alınmış ve ilişkilerin tarihine genel bir bakış yapılmıştır. Bundan başka, siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel açıdan değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise, 11 Eylül olayları öncesi ve sonrasında Amerikan medyasında Azerbaycan'a ilişkin haberler ele alınmış, ABD-Azerbaycan ikili ilişkileri bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Tezde Azerbaycan'ın Amerikan medyasında ele alınması The New York Times gazetesi örneğinde verilmiştir. Haberler siyasi, ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel olarak dört kategoriye ayrılarak incelenmiştir. Etkilerin olumlu ve ya olumsuz olduğunu öğrenmek için haberler tek-tek ele alınmış ve sonda genel bir değerlendirme yapılmıştır.

11 Eylül olayları sonrasındaki dönemde Amerikan medyasında, özellikle de The New York Times gazetesinde Azerbaycan'a daha çok yer vermeye başlamış, sorunlar dikkat merkezine çekilmişti. Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili haberlerde bu bölgenin Azerbaycan'a ait olduğu ve Ermenistan tarafından işgal edildiği açık şekilde belirtilmiştir.

BÖLÜM I : 11 EYLÜL OLAYLARI ÖNCESİNDE GENEL OLARAK AZERBAYCAN-ABD İLİŞKİLERİ

Zengin petrol ve doğalgaz yataklarına sahip olan Azerbaycan büyük güçlerin, özellikle bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanmak için Rusya ile nüfuz mücadelesi içerisinde olan ABD'nin ilgi alanına girmektedir. Azerbaycan Türkiye'nin de aracılığıyla başta ABD olmak üzere Batı ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. 1994 yılında ABD ile imzalanan "Yüzyılın Anlaşması" ve 2005 yılında faaliyete başlayan Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Azerbaycan'ın Batı eksenli politikasının en somut örneklerindendir.¹

ABD, İran'ı Kafkasya'daki kuvvetler dengesinin dışında bırakmaya çalışmış, buna karşılık İran'ın Rusya'ya yaklaşması sonucunda oluşan Moskova-Erivan-Tahran ittifakı, Azerbaycan'ı Batı'yla bütünleştirmiştir. Tahran yönetiminin Moskova ile gelişen ilişkilerini, Washington yönetimi Ankara ve Bakü ile işbirliği kurarak dengelemeye çalışmaktadır.

Azerbaycan, kendi konumu ve sahip olduğu zengin kaynaklarıyla birlikte Avrasya'da çok büyük öneme sahiptir. Bugün Avrupa'da, enerji kaynaklarının güvenli yollardan temini gündeme geldiğinde en elverişli rolü Azerbaycan oynamaktadır. "Güney Gaz Koridoru" bölgede ABD, Türkiye ve Azerbaycan'ın işbirliği ile gerçekleşecek en büyük projedir. Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi sadece Avrupa'nın değil, Türkiye'nin de enerji ihtiyacında önemli rol oynamaktadır. Bu projeye ABD'nin destek vermesinin sebebi, Rusya'nın enerji egemenliğini kırmaktır. Öngörülen "Güney gaz koridoru" stratejik planı; Azerbaycan'ı siyasi açıdan öne çıkarmanın yanı sıra, ekonomik açıdan da gelişimine

¹ Hatem Cabbarlı, "Bağımsızlık sonrası Azerbaycan-ABD ilişkileri", www.diplomatikgozlem.com

katkı sağlamaktadır. Azerbaycan ve ABD ortaklığı işgal altındaki Azerbaycan topraklarını barış yoluyla geri almak için zemin yaratmaktadır.

ABD 25 Aralık 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanımış, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler 28 Şubat 1992'de kurulmuştur. Mart 1992'de ABD'nin Azerbaycan'da Büyükelçiliği, Kasım 1992'de ise Azerbaycan'ın ABD'de Büyükelçiliği açılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde Azerbaycan-ABD Parlamentolararası İlişkiler Çalışma Grubu, ABD Kongresi'nde ise Azerbaycan Çalışma Grubu 24 Mart 2004'den itibaren faaliyet göstermektedir. Bugüne kadar iki ülke arasında 80'e yakın belge imzalanmış ve geniş çaplı işbirliği için uygun normatif-hukuki ilişki sağlanmıştır.

Azerbaycan'ın Amerika Birleşik Devletleri ve NATO ile işbirliği, bağımsızlığının ilk yıllarında başlamıştır. Bu ilişkiler Azerbaycan için gerek ekonomi, gerekse altyapısının gelişmesi bakımından son derece önemlidir. ABD'yle ortak yapılan ekonomik projeler ve ABD tarafından Azerbaycan'a getirilen yatırımlar sayesinde Azerbaycan bugün, hem ekonomik, hem de siyasi açıdan Avrasya bölgesinde söz sahibi olan ülke konumuna gelmiştir. Öte yandan gerek bölgede, gerekse ekonomik ilişkilerinin güvenliği açısından ABD ve NATO, bugün ve gelecekte Azerbaycan için vazgeçilmez müttefik olacaktır.²

Azerbaycan-ABD ilişkilerinden bahsederken özellikle vurgulanması gereken konu, Azerbaycan'ın uluslararası terörle mücadelede ABD ile ortak hareket etmesidir. Azerbaycan 1994 yılının Mayıs ayında NATO'nun Barış için Ortaklık Programına katılmıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD, ordusunun sayısını artırarak tehdit-oluşturan bölgelere yerleştirmeye başlamıştır. Kafkasya bölgesinde ise en stratejik konuma sahip Azerbaycan

²Hatem Cabbarlı, "Bağımsızlık sonrası Azerbaycan-ABD ilişkileri", www.diplomatikgozlem.com

ABD için çok önemli olmuştur. ABD'de yaşanan 11 Eylül saldırısından sonra Azerbaycan resmi bir dille, Washington'u terörle mücadelede destekleyeceğini ve her türlü yardımı yapacağını bildirmiştir. Kosova, Irak ve Afganistan'da Azerbaycan askerleri uluslararası barış operasyonlarına katılmışlardır.

Azerbaycan Cumhuriyeti son yirmi yılda ABD'nin güvenilir ortağı olarak nüfuz kazanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri; Ermenistan-Azerbaycan ve Dağlık Karabağ sorununun adil şekilde çözülmesi amacıyla AGİT'in yarattığı Minsk Grubu'nun önde gelen üyelerinden biri olarak bu konuda özel çaba göstermiş ülkelerdendir. Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ sorununa ABD'nin çözüm bulmak istemesi, istikrarı sağlaması halinde bölgede sağlayacağı güç ve kontrol edeceği enerji kaynakları sebebiyledir. ABD, Rusya'nın bölgesel etkinliğinin kırılması için Karabağ sorununun çözülmesinin şart olduğunu bilmektedir. Rusya ise ABD'nin desteklediği Bakü-Ceyhan petrol boru hattı projesinin hayata geçmesini engelleyerek kendi projelerine destek aramaktadır. ABD'de Hocalı soykırımını tanıyan eyaletlerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Azerbaycan ve ABD arasında enerji güvenliği alanında oluşmuş yoğun işbirliği dünyanın birçok ülkeleri için örnek olarak kabul edilmektedir. 1994 yılında Hazar'ın Azerbaycan sektöründeki hidrokarbon rezervlerinin ortak işlenmesi için Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile uluslararası petrol şirketlerinin oluşturduğu konsorsiyum arasında imzalanan "Yüzyılın Anlaşması" adlı antlaşmaya ve bu belgeden sonra meydana gelmiş petrol anlaşmalarının çoğuna ABD şirketleri de katılmıştır

ki, bunun da sonucunda Azerbaycan'ın ekonomisine yeterince ABD yatırımı olmuştur.³

1.1. Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Siyasi Boyutu

Azerbaycan'ın 70 yıldan fazla Sovyet rejiminin baskıları altında yaşaması bağımsızlık sonrası demokratik devlet olarak gördüğü ABD ile ilişkilerine önem vermesine sebep olmuş, ancak 1990'lı yılların ortalarına kadar bu ülke ile ilişkilerinin düzenlenmesinde bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Buna rağmen daha sonra iki ülke arasındaki ilişkilerde enerji, bölgesel ve uluslararası güvenlik, uluslararası terörizmle mücadelede işbirliği, Azerbaycan'ın NATO çerçevesinde Irak, Kosova (Kosova bağımsızlığını ilan ettikten sonra Azerbaycan barış gücünü geri çekmiştir) ve Afganistan'da barış gücüne katılmasıyla ciddi ilerlemeler kayd edilmiştir. 2010 yılına kadar iki ülke arasında ilişkilerde bazı sorunlar yaşansa da, bu sorunlar işbirliğinin temelini sarsacak nitelikte olmamıştır. Ama son zamanlarda bu durum değişmek üzere.⁴

Azerbaycan-ABD ilişkiler değerlendirilirken öncelikle ABD'nin dış politika ve güvenlik anlayışı kısaca özetlenmiş, ABD Hükümeti'nin direkt olarak Azerbaycan'a ekonomik, maliye ve insani yardımını yasaklayan 907 sayılı ek madde olarak bilinen yasa ele alınmıştır.

Bir diğer husus ise, Azerbaycan topraklarının Ermenistan işgalinden kurtarılması problemine ABD'nin yaklaşımıdır. ABD, Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgalinin sona erdirilmesi için faaliyet gösteren AGİT Minsk Grubu'nun eşbaşkanıdır. Azerbaycan Minsk Grubu'nun faaliyetinden fazla şikayet etmese de, son zamanlarda arabuluculuk girişiminde bulunan Minsk Grubu eşbaşkan devletlerin

³Hatem Cabbarlı, "Bağımsızlık sonrası Azerbaycan-ABD ilişkileri", www.diplomatikgozlem.com

⁴Hatem Cabbarlı, "Azerbaycan-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi", www.atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr

(ABD, Rusya ve Fransa) Azerbaycan topraklarının işgalden kurtulması için Ermenistan'a baskı uygulamaması, aksine her türlü yardım ve desteyi vermesi, Türkiye ve Azerbaycan'a yönelik revizyonist siyaset uygulayan, Türkiye'yi sözde soykırımla suçlayan Ermenistan'a değil de, Türkiye'ye karşı baskı uygulaması, toprakları işgal edilen Azerbaycan'dan taviz vermesini istemeleri Azerbaycan-ABD ilişkilerini gerginleştirmiştir. Minsk Grubu'nun yaklaşık 20 yıllık faaliyetinin sonuçsuz kaldığını, işgalci Ermenistan'a karşı hiç bir yaptırım uygulamak fikrinde olmadığı gerçeği ortaya çıktıktan sonra Azerbaycan Minsk Grubu'nun işlevselliğini tartışmaya açmıştır.⁵

ABD terörü destekleyen devletlerin listesini hazırlarken uluslararası güvenliği tehdit eden devletleri değil, sadece kendisinin ulusal çıkarlarını zedelediğini düşündüğü devletleri terör örgütüne destek veren devletler olarak tanımlamakta, onlara ekonomik ve siyasi müeyyide uygulamaktadır. Diğer devletlerin karşılaştığı terör sorunları ise görmezden gelinmektedir. Eğer, ABD uluslararası alanda gerçekten güvenliği temin eden devlet rolünü üstlenmişse, siyasi ahlak kuralları gereği kendi ulusal çıkarları ile beraber diğer devletlerin de ulusal çıkarlarını da dikkate alırsa uluslararası alanda saygınlığı ve güvenilirliği daha da artar.

ABD, Atlantik ötesinden Saddam Hüseyin'in nükleer silaha sahip olmasını 'engellemek' (daha sonra ABD devlet resimleri Irak'ın nükleer silaha sahip olmadığını açıklamıştır) amacıyla Orta Doğu'ya gelerek Irak'ı işgal etmiştir. Hegemon devlet olma yönünde siyasi irade beyan ederek sınırlarından binlerce kilometre uzakta yerleşen, hiç bir ciddi tehdit almadığı ülkeye 'nükleer silah' bahanesiyle yerleşerek Orta Doğu enerji

⁵ Hatem Cabbarlı, "Azerbaycan-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi", www.atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr

rezervlerinin kaynağında oturan, Afganistan’a vaad ettiği ‘barış ve güvenliği’ bir türlü sağlayamayan, teröristlerden daha çok ‘yanlışlıkla’ sivil halkı katleden ama Rusya ve Çin’in yanına sokulan ABD, topraklarının %20-si Ermenistan tarafından işgal edilen Azerbaycan’a sorunun çözümü için askeri güç kullanmaması gerektiğini empoze etmektedir. Bu hiç de adaletli bir yaklaşım değildir. ABD, terörü destekleyen devletlere karşı müeyyide uygularken, Ermenistan’a maliye yardımı etmekte, sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’ne ülkesinde temsilcilik açmasına izin vermektedir. Bu durum ABD’nin gücüne, adalet anlayışına, arabuluculuk girişimlerine ve demokratik değerlere verdiği öneme gölge düşürmektedir.

ABD İran’a karşı muhtemel askeri operasyonlarda Türkiye ve Azerbaycan’ı yanında görmek istediğini, Incirlik askeri üssünü İran’a karşı askeri operasyonlarda kullanmayı ve Azerbaycan’da mobil askeri üs kurmayı isterken, İran ile sınırı olmasına rağmen Ermenistan’dan benzeri taleplerde bulunmamaktadır. Ayrıca, ABD Hükümeti Türkiye ve Azerbaycan’a yönelik bu talepleri gündeme getirirken, sözde Ermeni soykırımı konusunda Kongre ve Ermeni diasporasının faaliyetini sınırlamamış, PKK terör probleminin halledilmesinde Türkiye’ye destek vermemiş, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünün temin edilmesi için desteğini bildirmemiştir. Yani ABD hiç bir şey vermeden her şeyi almak istiyor.

ABD, İran ile yaşadığı sorunlar nedeniyle Türkiye’nin bu ülke ile doğalgaz antlaşması imzalamasından, Azerbaycan’ın işbirliğini geliştirmesinden rahatsız olduğunu her fırsatta dile getirirse de, Ermenistan’ın İran ile ekonomik, enerji, siyasi, güvenlik alanında-oldukça geniş yelpazede gerçekleşen işbirliğinden, hatta İran’ın nükleer programını teknik olarak desteklemesinden hiç de rahatsız olmamıştır.

Bir başka önemli konu da Güney Kafkasya devletlerinin ABD'ye olan güven sorunudur. Gürcüstan, ABD ile ilişkilerinde bu ülkeye sınırsız güvenini dile getirmiş, 'yumurtaların hepsini bir sepete' koyarak Rusya'nın Tiflis'in kenarına kadar gelmesinden sonra arkasında ABD'nin desteğini hiss etmemiştir. Doğal olarak bu bölge devletleri ve diğer devletler açısından ciddi ders çıkaracak sonuçlar doğurmuştur. Eski Sovyet Cumhuriyetleri devletlerinin (Baltık devletleri hariç) yakın ve uzak tarihi geçmişleri dikkate alınırsa, kesin olarak bir tarafa kaymaktansa, Rusya daha da zayıflamadığı sürece denge politikası yürütmeye mahkum olduğu anlaşılmaktadır.

ABD'nin bu tür bir yaklaşımla Azerbaycan ve Türkiye'den İran'a karşı yanında olmasını talep etmesi ve bunun gerçekleşmesi mümkün gözüküyor. Ortada bölgesel ve uluslararası güvenlik sorunu varsa, bu sorun sadece ABD'nin değil, sorunların neticelerini üzerinde hisseden diğer devletleri de ilgilendirir ve tek taraflı yaklaşımla sorunu çözmeye kalkışmak ABD'ye yönelik güvensizlik problemini de beraberinde getirecektir.⁶

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra ABD eski Sovyetler Birliği devletlerine demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi için özel bir yasa kabul etmiştir. Bu yasaya göre, Rusya da dahil olmakla eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne (Batlık devletleri başka çerçevede ele alınmaktaydı) mali ve ekonomik yardım edilecekti. Ancak bu kanun kabul edilirken ABD'deki Ermeni diasporasının yoğun propaganda faaliyetleri sonucunda Azerbaycan'ın Ermenistan'a ve Dağlık Karabağ bölgesine 'ambargo uygulaması ve diğer saldırgan tavrı' nedeniyle bu ülkeye yönelik özel

⁶ Hatem Cabbarlı, "Azerbaycan-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi", www.atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr

sınırlama getirilmiştir. 907 sayılı ek madde olarak bilinen bu sınırlamaya göre, ABD Hükümeti'nin Azerbaycan'a yardım yapması mümkün olmamıştır. Her ne kadar ABD Hükümeti'nin Ermeni diasporasının etkisinde kaldığı göz önünde bulundurulsa da, zorla savaşa sürüklenen Azerbaycan aslında Ermenistan'a ambargo uygulamamaktadır. Uygulanmayan ambargonun kaldırılmasını yapılacak yardımlara karşılık şart olarak ileri sürülmesi ABD'nin konuya yaklaşımında ciddi bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir. Zira ABD'nin istihbarat teşkilatlarının birikimi, bilimsel ve teknik donanımı dikkata alınırsa, savaşı hangi ülkenin başladığını ve hangi ülke topraklarının işgal edildiğini bilmemesi mümkün değildir. Bunun mantıklı açıklaması yoktur.

Azerbaycan Hükümeti 2001 yılı Eylül ayına kadar ABD ile yaptığı bütün görüşmelerde bu kararın kaldırılması için mücadele etse de, başarılı olmamıştır. Ancak ABD terörün soğuk yüzünü kendi topraklarında gördükten sonra bu kararı yürürlükten kaldırmıştır. 11 Eylül saldırısından sonra ABD hükümeti bu kararı yeniden gözden geçirmiş, 24 Ekim 2001'de Senato, 14 Kasım 2001'de Kongrenin iki kanadı arasındaki uzlaşma komisyonu, 19 Aralık 2001'de ise Temsilciler Meclisi '2002 yılı sonuna kadar 907 sayılı ek maddenin uygulanmasının durdurulması konusunda' ABD Başkanına yetki verilmesine ilişkin kararı onaylamıştır. Bu konuda dikkati çeken bir nokta 907 sayılı ek maddenin sadece 2002 yılı sonuna kadar yürürlükten kaldırılmasıdır. Daha sonra her yıl alınan kararla 907 sayılı ek madde bu güne kadar yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak 907 sayılı ek maddenin tamamen değil, bu tür bir formasyonda yürürlükten kaldırılması ABD'nin Azerbaycan'a karşı her zaman kullanabileceği bir kozdur. Nitekim, Azerbaycan işgal edilmiş topraklarının geri almak için

askeri operasyonlara başlarsa, ABD Ermeni diasporasının baskılarını bahane ederek Azerbaycan’a karşı bu kanunu yeniden uygulayabilir.⁷

ABD, her fırsatta Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tanıdığını ifade etse de, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü sağlayacak politikasına destek vermemiştir. Aksine, konu Birleşmiş Milletler, AGİT ve başka uluslararası örgütlerde müzakere edildiği zaman Ermenistan’ın yanında olmuştur. Azerbaycan’ın ABD’ye Hazar havzasında enerji kaynaklarına ulaşımında ve güvenlik alanında tanıdığı bütün kolaylıklara, Irak ve Afganistanda barış gücü askeri bulundurmasına, hava sahasını ABD uçaklarına açmasına rağmen, Ermeni diasporasının etkisinde kalan (ABD gibi hegemon devlet iddiasında olan (veya bu özelliklere sahip olan) bir devletin gerçekten de diasporanın etkisinde kalması ciddi tartışma konusu olabilir) ve Azerbaycan’a yönelik politikasını düzgün değerlendirmeyen ABD Hükümeti Ermenistan’ı desteklemeyi tercih etmiştir.

ABD, AGİT Minsk Grubu eşbaşkanlarından biridir ve bu çerçevede arabuluculuk girişimlerine devam etmektedir. ABD aynı zamanda kendi girişimleri ile Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev ve Ermenistan Devlet Başkanı Robert Koçaryan’ı Nisan 2001’de Florida’nın Key West beldesinde sorunun çözümü için biraraya getirmiş ancak sonuç alamamıştır.

ABD Azerbaycan’ın Dağlık Karabağ bölgesinde yaşayan 100 bin Ermeninin ayrılıkçı taleplerini ‘self determination’ olarak görmekte ve Ermenilere neredeyse bağımsız devlet statüsü verilmesine çalışmaktadır. Ancak ABD nedense aynı hakkı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne kesinlikle tanımamaktadır.

⁷ Hatem Cabbarlı, “Azerbaycan-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi”, www.atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr

Nisan 2007’de ABD Dışışleri Bakanlığı’nın işgal altında olan bölgelerle ilgili hazırladığı raporda Azerbaycan’ın Ermenistan tarafından işgal edilen Dağlık Karabağ bölgesini listeden çıkarması ilişkileri iyice germiş ve Azerbaycan Dışışleri Bakan Yardımcısı Araz Azimov güvenlik sorunlarının tartışılacağı ABD ziyaretini iptal etmiştir.

Azerbaycan-ABD arasında problemlerden biri de bu ülkenin Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tanıdığını bildirmesine rağmen sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyetine bağımsız bir devletmiş gibi mali yardım ayırmasıdır. ABD, Karabağ’a ayırdığı mali yardımları sivil insanların problemlerinin çözülmesine yönelik olduğunu bildirmektedir. ABD, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tanıyorsa, bu mali yardımı direkt olarak sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’ne deyil, Azerbaycan üzerinden vermesi daha yapıcı olur ve arabuluculuk girişimlerini zedelemeydi.

Yaklaşık 20 yıldır AGİT Münsk Grubu’nun faaliyetinin ciddi bir sonuç vermediğini gören Azerbaycan Hükümeti son zamanlarda onun faaliyet(sizli)ini sorgulamaya başlamıştır.⁸

Azerbaycan-ABD ilişkilerinde soğuk rüzgarların esmesinin nedeni Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin gelişme kaydettiği aşamada, ABD Başkanı Barak Obama’nın 6-7 Nisan 2009 yılında İstanbul’da düzenlenen Medeniyetler İttifakı Forumu çerçevesinde bu ülkeye seferi zamanı Türkiye’ye Ermenistan ile sınırları açması yönünde baskı uygulaması ve Azerbaycan’a karşı Ermenistan’ı destekler açıklamalarda bulunmasıdır. Bu nedenle Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev Forum’a katılmamıştır. Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün ısrarı ve ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton’un Aliyev’e Obama ile görüş ayarlayabileceğini açıklaması

⁸ Hatem Cabbarlı, “Azerbaycan-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi”, www.atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr

bile Aliyev'i Forum'a katılmaya ikna edememiştir. ABD, bu konuda hoşnutsuzluğunu daha fazla dile getirmese de, beklemeyi üstün tutmuş ve Nisan 2010'da Washington'da düzenlenen 'Nükleer Güvenlik Zirvesi'ne Devlet Başkanı İlham Aliyev'i davet etmemiştir. Bu durumu ABD Dışışleri Bakanlığı 'Azerbaycan'ın direkt olarak bu konularla ilgisi yoktur' ve 'Amerika'ya davet edilecek devlet başkanlarının isimleri henüz tam olarak açıklanmamıştır' şeklinde geçıştirmeye çalışmıştır. Zirve'de Azerbaycan topraklarının işgali konusu işgalcı Ermenistan Devlet Başkanı Serj Sarkisyan ile tartışılmasaydı, İlham Aliyev'in Zirve'ye davet edilmemesi çok da önemli değildi. Ancak Zirve'de ABD Devlet Başkanı Barak Obama'nın Sarkisyan ile Azerbaycan topraklarının işgali sorununun çözümü ile ilgili görüşmesi, konunun muhatabı olan Azerbaycan'ın davet edilmemesi, bazı araştırmacılara göre, son zamanlarda Ermenistan tarafından işgal edilen toprakların geri alınması için askeri güç kullanabileceğı yönünde görüş bildiren Azerbaycan'a uyarı niteliğindedir.

Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev Nisan ayında yaptığı konuşmada isim vermeden Ermenistan'ı destekleyen devletlerin, 'bölge güvenliğini ciddi şekilde zedeleyen Azerbaycan topraklarının işgali problemine değil, diğer problemlerin halledilmesine öncelik tanıdıklarını' vurgulamıştır.

Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in Toplumsal Siyasi Meseleler Danışmanı Ali Hasanov 'Biz hesap ediyoruz ki, Amerikalılar sadece Ermenistan'ın karşılaştığı ekonomik sorunları çözmek hakkında düşünmemelidirler, ABD, Azerbaycan'a yönelik siyasetini, starejik ortağına yönelik siyaset olarak yürütmemektedir. Azerbaycan ABD politikasını yeniden gözden geçirebilir... Dağlık Karabağ probleminin

halledilmesinde arabulucu olan Washington öncelikle problemin çözümüne katkı sağlamalıdır' diye görüşlerini bildirmiştir.

ABD Dışışleri Bakanlığı konuyla ilgili 'ABD Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığını tanımıyor. Biz Minsk sürecini destekliyor, sorunun barışçıl yollarla hall edilmesini istiyoruz' açıklamasını yapsa da, 'görünen köye klavuz gerekmez'. Aslında ABD'nin karşılaştığı sorunları hangi 'barışçıl yollarla' halletmesini Azerbaycan örnek olay olarak alırsa, topraklarını Ermenistan işgalinden gayet rahatlıkla kurtarabilir.

Azerbaycan Hükümeti ABD'ye yönelik itirazlarını aynı zamanda eyleme dönüştürmüştür. Nitekim, Azerbaycan Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Mayıs 2010'da ikili askeri ilişkiler çerçevesinde düzenlenmesi planlanan askeri tatbikatın belirsiz bir süre ertelendiği bildirilmiştir.

Azerbaycan ABD'nin Türkiye'nin Ermenistan ile sınır kapısının açılması ve diplomatik ilişkilerin kurulması ile bağlı imzaladığı protokolleri Meclis'ten geçirmesi ve Türkiye'nin Ermenistan'dan işgal ettiği Azerbaycan topraklarından geri çekilme talebinden vaz geçmesi için Türkiye'ye baskı uygulamasından, Kongre'nin Türkiye aleyhine sözde Ermeni soykırımı konusunda yasa tasarısını kabul etmesinden duyduğu rahatsızlığı çeşitli vesilelerle gündeme getirmiştir.

Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in Dış Politika Danışmanı Nevruz Memmedov, ABD Hükümeti'nin Azerbaycan-Ermenistan ilişkilerinde Erivan'ın tarafını tuttuğunu ve Türkiye'yi Ermenistan'la yakınlaşma zorladığını öne sürerek, görüşlerini 'ABD, dünyanın kritik bir bölgesindeki en önemli ve güvenilir müttefiklerinden birini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır... Washington, Türkiye-Ermenistan

yakınlaşması sayesinde bir taşla iki kuş vuracağına inanıyor. Böylece hem Türkiye-ABD ilişkilerin önündeki en önemli sorunlardan biri olan Ermeni soykırımı iddialarının yumuşayacağını, hem de Türkiye-Ermenistan yakınlaşmasının Dağlık Karabağ sorununun çözümünü kolaylaştıracağını düşünüyor.’ şeklinde dile getirmiştir.

ABD Temsilciler Meclisi’nin Dış İlişkiler Alt Komisyonu’nda sözde Ermeni soykırımı yasa tasarısı müzakere edilirken, Azerbaycan bu konuda ciddi itirazlarını bildirmiştir. Azerbaycan Milli Meclisi bu konuda Temsilciler Meclisi’ne itiraz mektubu göndermiş, Meclis Başkan Yardımcısı Bahar Muradova konuyla ilgili ‘Eğer ABD Kongresi’nde sözde ermeni soykırımı konusunda karar alınırsa, bu ABD-Azerbaycan ilişkilerine olumlu yansımayacaktır’ açıklamasını yapmıştır. Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov da konuyla ilgili görüşlerini ‘Eğer ABD Kongre üyeleri yüz yıl bundan önceki olayları müzakere ediyorsa, 20 yıl bundan önce olmuş Hocalı soykırımını da müzakere etmeliler’ şeklinde açıklamıştır.

Sonuç olarak, aslında Azerbaycan ABD ile aralarında problemlerin yaşanmasını arzu etmemektedir. Azerbaycan yüzünü Batı’ya doğru çevirmiştir; Batı değerlerini kabul etmekte ve benimsemekte bazı sorunlarla karşılaşsa da, yine de bu uzun yolda ilerlemeye devam edecektir. Ama ABD her defasında Azerbaycan’ın nasırına (Dağlık Karabağ gibi oku) basmaya ısrarla devam etmektedir. Azerbaycan’da demokratikleşme, basın yayın, ifade özgürlüğü ve insan hakları konusunda bazı yetersizlikler vardır. Ama ABD Dışişleri Bakanlığı ve sivil toplum kuruluşlarının iddia ettikleri kadar abartılı değildir. ABD kendi ülkesinde 200 yıldan fazla bir zamanda oturan demokratik deyerleri ‘Sindrella’nın sihirli çubuğunu’ dokundurarak bir anda Azerbaycan’a yerleşmesini istemektedir. Ancak

ABD yönetimi nedense demokrasi ve insan hakları konusunda karnesi Azerbaycan'dan daha zayıf olan devletlere Azerbaycan'dan daha hoşgörölü davranmaktadır. Tabii ki Azerbaycan ve ABD aralarında yaşanan bu anlaşmazlıkları zamanla bir şekilde halledecek ve işbirliğine devam edecekler. Ama ABD, Azerbaycan'a yönelik politikasında çifte standartlardan vaz geçmeli, dünya devleti rolünü üstlenmişse bu yükümlölüğü gereğı adaletin tecelli etmesine yardımcı olmalı, en azından engellememeli, sorunların çözümünde tarafsızlığını koruyabilmeli ve uluslararası hukuk kurallarına öncelik tanınmalıdır.⁹

1.2. Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Ekonomik Boyutu

Azerbaycan dünyanın ekonomi açısından en güçlü devleti olan ABD ile sıkı ekonomik ilişkileri vardır. Amerika başkanının güvenlik üzre eski müşaviri Zbigniew Brzezinski kendi “Büyük Satranç Tahtası” eserinde yazdığına göre, XX yüzyılın sonunda ABD dünyanın askeri-stratejik, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanda lider devletine çevrilmiştir. Yazar, ABD'yi geçmişdeki Roma, Çin ve Moğol İmparatorlukları ile kıyaslamış ve ABD'nin bu imparatorluklardan esas farkının kültürel üstünlük olmasını söylemiştir.

Azerbaycan bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda ABD'nin jeostratejik önemini ve dünyadaki yerini doğru şekilde değerlendirememesi sonucunda ABD ile büyük bir işbirliğine gitmemesi 1992-1993 yıllarındaki iktidarın yanlışlarından biriydi. Ancak 1994 yılından başlayarak ABD ile ilişkiler yükselen bir hatla gelişmeye başladı.

ABD ile Azerbaycan arasındaki ilişkileri formalastıran temel aktörler, bir yandan ABD'nin Azerbaycanın bağımsızlığına ve güvenliğine

⁹ Hatem Cabbarlı, “Azerbaycan-ABD ilişkilerinin değerlendirilmesi”, www.atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr

teminat vermek, onun kendi ayakları üzerinde durması için ekonomik ve siyasi destek göstermesi, sivil uluslararası ilişkiler sistemine entegre olmasına yardım etmek imkanı ile ilişkilidirse, diğer bir yandan Azerbaycan'ın ABD'nin ulusal çıkarları bakımından elverişli geosiyasi alanda yerleşmesi, zengin doğal kaynaklara, özellikle de, petrol rezervlerine sahip olması ve uluslararası prensiplere uygun, sivil ve bağımsız siyaset yürütmesi ile bağlıdır.

Azerbaycan-ABD ekonomik ilişkilerinin tarihi 19. yüzyıla kadar gitmektedir. Daha 19. yüzyılın 70-80 yıllarında Bakü petrol sanayisinin yaranması ve formalaşması döneminde ABD'nin büyük şirketleri Azerbaycan petrolüne ilgi göstermeye başlamıştır. Bu dönemde Rusya pazarında petrol mahsullerinin satışı ünlü Amerikan iş adamı Rockefeller'in "Standart Oil" şirketinin tekelinde idi. Yavaş yavaş Nobel'in baskısıyla Rusya pazarlarından sıkıştırılarak çıkartılan Rockefeller bir süre sonra kendi temsilcisini Bakü'ye göndererek, o zaman burada güçlü konuma gelmiş İngiltere ve diğer Avrupa devletlerinin şirketleri ile konuşmalar yapılmış ve bazı işler görülmüştür. Lakin Avrupa devletleri ile ABD arasında mevcut olan zıtlık ve dönem için ABD'nin zayıf olması onun Bakü'de güçlü konuma gelmesini engellemiştir. Son yıllarda da İngiltere'nin Azerbaycan'daki güçlü konumu ve ingiliz-amerikan karşıtlığı ABD'nin Azerbaycan'a aktif şekilde müdahalesine ve onunla daha kapsamlı ekonomik ilişkiler yaratmasına engel olmuştur.

Çar Rusya'sı dağıldıktan ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti yarandıktan sonra iki devlet arasında siyasi ve diplomatik ilişkilerin kurulmasında ilk adım 28 may 1919 yılında Paris'te atılmıştır. Azerbaycan Parlamentosunun başkanı A.M.Topçubaşov'un başkanlığı ile temsilci kadrosu Paris'te ABD başkanı V.Vilson'la görüşmüştür. Görüşte bağımsız

Azerbaycan devletinin tanınması, onun Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmesi, ABD ile diplomatik ilişkilerin yaratılması ve s. hakkında Azerbaycan hükümetinin resmi memorandumunu ABD başkanına sunulmuştur.

1919 yılının kasım ayında ABD aracılığıyla Tiflis'te Azerbaycan ve Ermenistan tarafları tüm çatışmalı meseleleri barış yoluyla çözüm hakkında anlaşma imzaladılar. Ancak başkan Vilson'un ermeni yönümlü siyaset yürütmesi, taraflar arasında karşılıklı anlaşmazlıkların mevcut olması ve s. bu anlaşmanın ermeniler tarafından bozulmasına getirdi. Ocak 1920'de Avrupa'nın müttefik devletlerinin Yüksek Konseyi Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıdı. Azerbaycan'la ekonomik ve siyasi ilişkiler yaratmakta ABD hiç de Avrupa devletlerinden geri kalmıyordu. Buna örnek olarak, Bakü'de ABD konsolosluğunun yaratılması ve bir çok ekonomik anlaşmaların yapılması gösterilebilir. Sonraki dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler Azerbaycan'da sovyet rejiminin yaranması ile kesilmiş ve SSCB dağılana kadar hiç bir resmi ilişki olmamıştır.

1991 yılı 18 ekimde Azerbaycan'da bağımsızlık hakkında Anayasa kararı kabul edildikten sonra onun bağımsızlığını ilk tanıyan dünya devletlerinden biri de ABD oldu. 25 aralıkta Washington, kendi bağımsızlığını ilan etmiş Azerbaycan devletini resmen tanıdığını beyan etti ve kısa süre içinde iki devlet arasında diplomatik ilişkiler kurmak için belirli adımlar attı. 12 şubat 1992'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker iki ülke arasında resmi ilişkiler kurmak için Bakü'ye geldi. Baker Bakü'den Azerbaycan'da yürütülen iç ve dış politika, ekonomik reformlar, Dağlık Karabağ sorunu ve Ermenistan-Azerbaycan çatışması hakkında geniş bilgi almış, ABD'nin bu devletle gelecek ilişkilerinin önemli boyutlarını müzakere etmiştir. 1992 yılı 17 martta ABD Bakü'de kendi büyükelçiliğini

açmış, 18’de ise iki devlet arasında resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bunun ardınca, 1992-ci yılın nisan ayında Washington hükümeti Senat’ın AGİT üzre komisyon başkanı senator Dennis de Konsini başta olmakla, ABD Kongresinin temsilci kadrosunu Bakü’ye gönderdi. Kasım ayında ise, Azerbaycan Washington’da kendi büyükelçiliğini açtı.

Haydar Aliyev’in ABD’ye yaptığı ziyaretler ABD’nin zengin ekonomik kredi kurumlarının Azerbaycan’a ilgi gösteren petrol şirketleri ve birlikleri gibi burada pay sahibi olmasına yardım etti. Genellikle, bu ülkenin ekonomik kredi kurumları ABD’nin tam siyasi ve uluslararası himayesi altında olmayan, ABD’de desteklenmeyen ve ona stratejik tarafdaş olmayan ülkelere yatırım yapmaya özen göstermiyorlar. Ancak ziyaretin sonucu olarak, bu yönde ciddi değişiklikler oldu ve sadece ABD’nin güçlü ekonomik kredi kurumlarının Azerbaycan’da faaliyet göstermek isteyen petrol şirketlerinden biri olmak istemesi değil, hatta bu alanda işbirliğinin güçlendirilmesi kararı alındı.

“Bağımsızlığın Desteklenmesi Yasası”na yapılan “907 sayılı ek”in ortadan kaldırılmasına destek fikri formalıştı. Haydar Aliyev’in ABD’ye yaptığı tarihi ziyaretleri hem bu iki ülkenin stratejik ortaklığının güçlendirilmesinde kalite bakımından yeni bir aşama, hem de bu ortaklığın temelinin bir sınavdan daha çıkmasında önem taşıyan olay oldu. Bu ziyaret sayesinde ABD kamuoyu Azerbaycan’la stratejik işbirliğine önem vermesi söz konusu olmuştur. Bu işbirliğinin oluşmasına etki eden faktörler şunlardır:

İlk önce, Azerbaycan devletinin ABD’nin dış politika prensiplerine ve uluslararası hukuk normlarına uygun olarak iç ve dış politika yürütmesi. Ziyaret zamanı yapılan tüm görüşlerde ABD’nin gerekse başkanı, gerekse de iş adamlarına kadar tüm dairelerde Azerbaycan Cumhurbaşkanının 1993

yılından başlayarak yürüttüğü iç politika, yapılan demokratik devlet inşacılığı süreci, hukuki ve ekonomik reformlar, sosyal-siyasi hayatın demokratikleştirilmesi, piyasa ekonomisi ve dünya birliğine entegre yönünde atılan önemli adımlar ve bunun Azerbaycan'ın mevcut durumunda yansımaları çok yüksek değerlendirildi ve desteklendi.

İkincisi ise, Azerbaycan'ın bölgedeki coğrafi konumu ve uluslararası alanda arz ettiği jeostratejik önemi, BDT devletleri, Rusya, Türkiye ve İran'la bağlı yürüttüğü politika, BDT çerçevesinde Ukrayna, Gürcistan, Moldova, Orta Asya devletleri ile olan özel ilişki, bölge devletlerinin yaptığı baskıya rağmen duruş sergilemesi, bağımsız politika yürütmesi ABD'de tam destek aldı ve bu devletle olan stratejik işbirliğinin oluşmasını hızlandırdı.

2001 yılından itibaren Azerbaycan-ABD ilişkileri stratejik ortaklık yönünde yükselen çizgi ile gelişmeye başlamıştır. Genellikle, 1998-2012 yılları aralığında iki ülke arasındaki ilişkiler tüm alanlar üzere – siyasi, ekonomik, bölgesel işbirliği, uluslararası güvenlik ve askeri meseleler üzere genişlendirilmiş ve daha da geliştirilmiştir.

İki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler, ABD'nin Hazar bölgesi ve Güney Kafkasya'da Azerbaycan'ın hayata geçirdiği ulusaşırı projelerde yer alması daha intensiv hale gelmiştir. Bu yönde ABD'nin bir taraftan kendi şirketleri aracılığıyla Hazar denizinin karbohidrojen rezervlerinin benimsenmesi ve üretimi, diğer taraftan bu rezervlerin dünya pazarına serbest çıkışını temin etmek maksadıyla Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğalgaz boru hatlarının çekilmesindeki önemi söz konusudur. Bundan başka, ABD Doğu-Batı ulaşım-kommunikasyon koridorunun (TRASECA projesi) gerçekleşmesinde, Azerbaycan'da

yapısal reformların ve ekonomik liberalleşmenin hayata geçirilmesinde Avrupa Birliği ile birge çalışmıştır.

İki ülke arasındaki ikitaraflı ve çoktaraflı ekonomik ortaklık, ulusaşırı projelerin gerçekleştirilmesindeki birge faaliyetin farklı yönlerini müzakere etmek maksadıyla bir çok resmi görüşler yapılmıştır. Bunlardan 18 ağustos 1999'da ABD'nin enerji bakanı V.Richardson'un Azerbaycan'a ziyareti ve devlet yetkilileriyle yaptığı görüşleri, 29 ocak 2002'de Dışişleri Bakanının Avrasya meseleleri üzere yardımcısı E.Jhones'un Bakü'ye ziyareti ve Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'le yaptığı konuşmaları, 17 eylül 2002'de ABD'nin yeni enerji başkanı S.Abraham'ın Bakü-Tiflis-Ceyhan esas ihraç boru hattının açılış törenine katılması ve Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'le geçirdiği görüşü, 23 şubat 2003'de ABD başkanı George Bush'un daveti ile bu ülkeye ziyaret etmiş Haydar Aliyev iki ülke arasında ekonomik ilişkileri geliştirdi. Günümüzde bu politikayı İlham Aliyev devam ettirmektedir. Bundan başka, 2004-2009 yıllarında dış ticaret dolaşım hacmi 2.8 defa, ihraç 3.9 defa, ithal 1.7 defa, petrol dışı ihraç ise 2.4 defa artmıştır. 2011 yılında Azerbaycan'ın dış ticaret dolaşım hacmi 36.33 milyar, ithalın hacmi 9.76 milyar, ihracın hacmi ise 26.57 milyar ABD dolarına kadar yükselmiştir. Bu dönem sürecinde Azerbaycan 149 ülke ile ticaret alanında karşılıklı işbirliği yapmış ve dış ticaret saldosu artı 16.81 milyar ABD doları olmuştur. 2010 yılıyla kıyaslandığında, 2011'de dış ticaret dolaşımı 29.92%, ithal 47.81%, ihraç ise 24.39% artmıştır.¹⁰

1.3. Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Askeri-Güvenlik Boyutu

ABD'nin Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili pasif tutumu ve Kongre'nin Azerbaycan'la ilgili anlaşılmaz kararları, tüm alanlarda olduğu

¹⁰Wikipedia. "ABŞ-Azərbaycan iqtisadi əlaqələri". Az.wikipedia.org/wiki/ABŞ-Azərbaycan_iqtisadi_əlaqələri

gibi, askeri alanda da Azerbaycan-ABD ilişkilerinin gelişimine engel olmuştur.

ABD-Azerbaycan askeri ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak, ABD'nin bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerle ilgili temsilcisi James Collins'in başkanlığındaki Pentagonun özel temsilcisi I. Carter ve Merkezi Haber alma Teşkilatı'ndan (CIA) P. Clement'in de katıldığı 22 kişilik heyet 3 Kasım 1995'te Bakü'yü ziyaret etmişlerdir.

Görüşmelerde, ABD'nin Azerbaycan'la güvenlik alanındaki işbirliğine yönelik fikir alışverişinde bulunulmuştur. Collins'in H. Aliyev'le görüşmesinde, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunmasının ABD'nin ulusal çıkarlarına uygun olduğunu ve iki taraflı ilişkilerin geliştirilmesinde stratejik konuların varlığından bahsetmiştir.

ABD-Azerbaycan askeri ilişkilerinde, Rusya'nın Azerbaycan'daki askeri politik varlığına izin verilmemesi ve Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının barış yoluyla, uluslararası hukuk normlarına uygun şekilde çözüme kavuşması temel prensip olarak kabul görmüştür. Azerbaycan petrolünün Batı pazarlarına ulaştırılmasında politik-ekonomik güvenliğinin birlikte sağlanması ve askeri ilişkilerin NATO içinde "Barış İçin Ortaklık" (BİO) programı çerçevesinde geliştirilmesi, ABD'nin stratejik öncelikleri olarak değerlendirilmiştir.¹¹

Azerbaycan izlediği dış politikaya uygun olarak, 4 Mayıs 1994'te Brüksel'deki NATO Konseyi'nin toplantısında, BİO programına katıldığını açıklayarak, katılımını belgeleyen senedi imzalamıştır. Bu toplantıda bir

¹¹Barış İçin Ortaklık programı, Kuzey Atlantik Konseyi'nin Ocak 1994'te Brüksel'de yapılan Zirve toplantısında NATO tarafından başlatılmış girişimdir. Ortaklığın amacı Avrupa'nın tümünde güvenlik ve istikrarı güçlendirmektir. NATO El Kitabı, Brüksel.

konuşma yapan H. Aliyev, NATO-Azerbaycan ilişkilerine değinerek, özellikle ABD Azerbaycan askeri-politik ilişkilerinin BİO programı çerçevesinde daha da gelişeceğini belirtmiştir. Ayrıca, Aliyev Azerbaycan'ın bu programa katılmasının Ermenistan-Azerbaycan çatışmasının çözümünde de etkili olacağını ifade etmiştir. Azerbaycan'ın BİO programına katılması, dış politikasını çeşitlendirerek özellikle ABD'yle askeri-politik ilişkilerini geliştirmesine katkı sağlamıştır.¹²

1997'de güvenlik alanında Azerbaycan-ABD ilişkileri gelişmiştir. 12 Mart'ta Bakü'de Azerbaycan'la ABD arasında güvenlik ve silahların kontrolüne ilişkin Dışişleri Bakanlığı çerçevesinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde sınırların güvenliği, BİO programının sunduğu imkanlar ve NATO'nun genişlemesiyle Avrupa'daki güvenliğin durumu, ayrıca petrolün taşınması yollarındaki güvenlik sorunuyla ilgili fikir alışverişinde bulunulmuştur.

Mayıs ayında Azerbaycan Parlamentosu Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'na (AKKA)¹³ Azerbaycan'ın da katılmasını onaylamıştır. Kanat Antlaşmasıyla ilgili Azerbaycan ve ABD hükümetleri 15 Mayıs 1997'de ortak beyanat imzalamışlardır. Azerbaycan Dışişleri Bakan yardımcısı Araz Azimov ve Amerikan Dışişleri Bakanı'nın uluslararası güvenlikle ilgili yardımcısı Lynn Devis ortak açıklama yaparak, ABD'nin bölgedeki güvensizlikten kaygı duyduğunu, sorunların kısa zamanda çözülmesini desteklediği belirtilmiştir. Beyanatta, ABD'nin Azerbaycan'da askeri üssü bulunmadığı da belirtilmiştir.

¹²"H. Aliyev'in NATO Şurası'nın İclasında Çıxışı", **Azerbaycan**, 10 May 1994.

¹³Avrupa'nın güvenliğinin temin edilmesi amacıyla, teknik silahların en aza indirilmesini amaçlayan AKKA 19 Kasım 1990'da Paris'te NATO ve eski Varşova Paktı'na üye 22 ülkenin devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanmıştır. Azerbaycan, Rusya, Norveç, İzlanda, Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Moldova, Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'ı kapsayan Kanat Antlaşması ise 15 Mayıs 1997'de yürürlüğe girmiştir. **NATO El Kitabı**.

21 Temmuz 1997’de H. Aliyev Bakü’de ABD Uluslararası Araştırmalar Merkezi Başkanı, ABD Başkanı’nın eski Ulusal Güvenlik danışmanı Zbigniew Brzezinski ile görüşmüştür. Azerbaycan’ın ABD için stratejik önemi olduğunu belirten Brzezinski, H. Aliyev’in ABD’ye ziyaretinin iki taraflı ilişkilerin gelişiminde etkili olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Azerbaycan-ABD ilişkilerinin sadece iki taraflı ilişkilere dayanmadığını, aynı zamanda bölgesel ve stratejik olarak da önemli olduğundan bahsetmiştir.

İki ülke arasında askeri alanındaki ilişkilerin gelişimine yönelik olarak, H. Aliyev’in Washington programı çerçevesinde, 30 Temmuz’da Pentagon’da ABD Savunma Bakanı William Cohen ile görüşmesi önem arz etmektedir. Görüşme sonrası Aliyev’le Cohen arasında Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin geleceğiyle ilgili ortak beyanat imzalanmıştır.¹⁴ Beyanatta, Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin geliştirilmesi, Azerbaycan’ın BİO programı çerçevesinde aktif rol oynaması ve Avrupa güvenlik kurumlarına entegrasyonunun gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca Cohen askeri alandaki işbirliğinin sağlanması için, iki ülke arasında askeri eğitim programlarının oluşturulması ve askeri alanındaki resmi yetkililerin diyaloglarının artırılması gerektiğini de belirtmiştir. Bu görüşme sonrası, iki ülke arasındaki askeri ilişkiler yetkililerin karşılıklı diyaloglarıyla ve güvenlik alanındaki eğitim programlarıyla gelişme göstermiştir.

1998 yılının Mart ayında ABD Savunma Bakanlığı “Ortak Komuta Planı” adlı yasa tasarısını kabul etmiştir. Bu yasaya göre, 1 Ekim 1998’den itibaren Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldavya ve Güney Kafkasya ABD’nin Avrupa’daki askeri kuvvetlerinin görev bölgesine, bir yıl sonra ise Orta

¹⁴“Azerbaijan and the United States Have Become Close Allies”, Embassy of Azerbaijan, Washington DC.
<http://www.azembassy.com/archive/1998/releases/browse.html>

Asya Merkezi Kumandanlığı'nın görev bölgesine dahil edilecektir. Bununla ilgili olarak, ABD'nin Avrupa'daki silahlı kuvvetleri kumandanının politik danışmanı, Büyükelçi Peter Shavier 16 Eylül 1998'de, konuyla ilgili bilgi aktarmak ve Azerbaycan'daki askeri işbirliği alanlarının tespiti için Bakü'yü ziyaret etmiştir.¹⁵

Rusya dışarıda tutularak, BDT coğrafyasının ABD'nin askeri çıkarları içine alınması, bölgedeki Amerikan ekonomik çıkarlarının güvenlik altına alınması anlamına gelmekteydi. Merkezi Kumandanlık Hazar bölgesini kontrol altında tutmalı, Avrupa Kumandanlığı ise bölge ülkelerinin Batı ile entegrasyonuna yönelik hukuki zeminin oluşturulmasına yardım etmeliydi. Bölgenin kontrolünün sağlanması için belirli alanlarda eğitim amaçlı tatbikatlar ve programlar yapılması öngörülmüştü. Bu amaçlar doğrultusunda, BDT ülkelerine askeri yardım yapılması da kararlaştırıldı. Ancak, Azerbaycan ve Ermenistan'a bu alanda yapılacak yardımlar Karabağ sorununun çözümündeki ilerlemeye bağlandı.

28 Eylül 1999'da ABD ile Azerbaycan arasında "Kitle İmha Silahlarının Yayılmaması" ile ilgili işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Azerbaycan tarafından Dışişleri Bakanı T. Zülfükarov'un, ABD tarafından da Dışişleri Bakanı Yardımcısı J. Humr'ın imzaladığı anlaşma, kitle imha silahlarının yayılmaması için özellikle ülke sınırlarındaki güvenlik sisteminin oluşturulması alanında yardım yapılmasını amaçlamaktadır. Bu tarihe kadar, güvenlik alanında Azerbaycan'la ABD arasındaki ilk resmi senet olan bu anlaşma sonrasında, askeri alandaki ilişkiler gelişme göstermiştir. Savunma Bakanlığı çerçevesinde karşılıklı görüşmeler artmış ve Azerbaycan'dan bir grup subay eğitim için ABD'ye gönderilmiştir.

¹⁵ Azer Azimli, "Azerbaycan-NATO Münasibetleri (1992-2000)", www.atsam.org.az

Bununla birlikte, ABD özellikle sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik teknolojik yardımlarda bulunmuştur.

21 Mart 2000’de ABD Silahlı Kuvvetleri Avrupa Kumandanlığı Baş Kumandan Yardımcısı Amiral Charles Abbotte Azerbaycan’ı ziyaret etmiştir. Savunma Bakanı Sefer Ebiyev’le görüşmesinde Abbotte , “iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki işbirliğinin temel taşı koymak amacıyla” Bakü’ye ziyarette bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun sonucu olarak da, ABD Savunma Bakanı William Cohen’in davetiyle, S. Ebiyev’in 2000 yılının Haziran ayında ABD’ye resmi ziyareti gerçekleşmiştir. Cohen’le Ebiyev arasında Pentagon’da gerçekleştirilen görüşme sonrası iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki işbirliğinin temeli olan, “Azerbaycan’la ABD arasında savunma ve askeri alanındaki işbirliği” ile ilgili ortak beyanname imzalanmıştır.

15 Kasım 2000’de ise, ABD Silahlı Kuvvetleri Baş Kumandan Yardımcısı General R. Maierse Bakü’yü ziyaret ederek, görüşmelerde bulunmuştur. Aralık ayında bu ziyaretin bir sonucu olarak, Azerbaycan-ABD askeri ilişkilerinin gelişimine katkı sağlayan “2001 Yılı İçin Askeri İşbirliği Programı” imzalanmıştır. Bu anlaşmanın imzalanması iki ülke arasındaki askeri ilişkilerde önemli bir olay olarak nitelendirilmiştir.

1.4. Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Sosyo-Kültürel Boyutu

ABD Hükümeti “Özgürlükleri Destekleme Yasasına 907 Sayılı Ek” maddenin geçici olarak yürürlüğünün durdurulmasına kadar, bu karardaki istisnalardan faydalanarak Azerbaycan’daki faaliyetini yardım programları çerçevesinde yürütmeye ve iki ülke arasındaki ilişkileri çeşitlendirmeye çalışmıştır. Azerbaycan’a ABD’nin yardım yapmasının engellenmesinin ardından, Azerbaycan ABD’den sadece sivil toplum örgütleri (STÖ)

aracılığıyla yardım alabilmiştir. “American Red Cross”, “Relief International”, “World Vision”, “CARE”, “International Rescue Committee”, “Save the Children”, “Adventist Development and Relief Agency” gibi STÖ’ler Azerbaycan’a insani yardımda bulunmuşlardır. Ayrıca, ABD Azerbaycan’a Uluslararası Çocuk Acil Yardım Fonu (UNICEF), BM Kalkınma Programı (UNDP), ABD Göçmen Komitesi (USCR), Dünya Gıda Programı (WFP) ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi kurumlar aracılığıyla da yardım yapmıştır.

ABD tarafından gönderilen 25 tonluk ilaç ve tıbbi malzemelerden oluşan ilk insani yardım, 10 Şubat 1992’de Azerbaycan’ın çeşitli bölgelerine dağıtılmıştır. Bu yardım, BDT ülkelerine yönelik “Umut Operasyonu” çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Azerbaycan’da çalışmalarda bulunan ABD şirketi Amoco da, Azerbaycan halkının sağlığının korumasına yönelik olarak 8 milyon dolar tutarında tıbbi yardımda bulunmuştur.

1 Ekim 1993’te ABD Hükümeti Azerbaycan’daki sığınmacılara yönelik insani yardımda bulunmak amacıyla BM’nin Sığınmacılarla ilgili kurumuna (UNHCR) 2 milyon dolar ayırmıştır. 1993 yılında diğer kuruluşlar aracılığıyla toplam 25 milyon dolar, 1994’te ise 5,5 milyon dolar tutarında insani yardımda bulunmuştur. 1995 mali yılı için ise, ABD Azerbaycan’a çeşitli STÖ’ler aracılığıyla 27,5 milyon dolar tutarında yardımda bulunmuştur.

1996 mali yılı için ise ABD Azerbaycan’a dört aşamalı bir insani yardımda bulunmuştur. İlk olarak, “Save The Children” kurumu aracılığıyla 9 milyon dolar, ikinci aşamada “Adventist Development and Relief Agency” aracılığıyla ABD Tarım Bakanlığı’nın ayırdığı 12 milyon dolar, Dünya Gıda Programı ve diğer sivil toplum örgütleri aracılığıyla 5

milyon dolar ve son aşama olarak da ABD'yle Azerbaycan arasındaki eğitim programının uygulanmasıyla ilgili 1,5 milyon dolar para yardımı göstermiştir.

ABD Hükümeti tarafından STÖ'ler aracılığıyla Azerbaycan'a gönderilen yardımlarda, esasen sığınmacılara yönelik tıbbi malzemeler, ilaç ve gıda yardımında bulunulmuştur. Dört aşamada gerçekleştirilen bu yardımlar, 1997'nin Mayıs ayına kadar Azerbaycan'a gönderilmiştir. Bunlardan başka, Azerbaycan'da faaliyette bulunan ABD petrol şirketleri Amoco, Penzoil ve Exxon Azerbaycan'da demokrasinin gelişimi için toplam 600 milyon dolar tutarında yardımda bulunmuşlardır.

ABD'nin Kafkaslar ve Orta Asya ülkelerine, İran ve Rusya'nın etkisini azaltmak amacıyla yaptığı yardımları artırmayı ve Azerbaycan'a yapılan yaptırımları kaldırmayı öngören “İpek Yolu Strateji Yasası” Temmuz 1999'da ABD Kongresi'nden geçerek yürürlüğe konmuş, ancak Azerbaycan'a yapılması öngörülen yardımlarla ilgili kısım Ermeni lobisinin etkisiyle yasa metninden çıkarılmıştır. Yasa, İran'a karşı sert tavrın sürdürülmesini isteyen gruplar tarafından desteklenmiştir.¹⁶

ABD-Azerbaycan Fonu'nun eğitim ve kültür çerçevesindeki programıyla Azerbaycan'dan bir grup öğrenci 23 Haziran 2000'de eğitimlerini devam ettirmeleri için burslu olarak Washington eyaletinin Seattle şehrindeki “Edmund Community College”e gönderilmiştir.¹⁷

ABD'li bilim adamlarının davetiyle Azerbaycanlı bilim adamları ABD'nin çeşitli üniversitelerinde derslere girmektedirler. Azerbaycan üzerine araştırma yapan Tadeush Svyatokovskiy Azerbaycan'ın ABD'de

¹⁶ Çağrı Erhan, “ABD'nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon_sayi_10.pdf

¹⁷ “Azerbaijan Students Study in Seattle”, **Azerbaijan International**.

tanınmasında büyük katkı sağlamıştır. Svyatokovskiy aynı zamanda “Uluslararası Azerbaycan Araştırmaları Derneği”nin de kurucularından birisidir. Sık sık Azerbaycan’ı ziyaret eden Svyatokovskiy, halen New York’taki Monmout College’de araştırmalarını devam ettirmektedir. Bir başka ABD’li uzman Michael Smith de bir kaç defa Azerbaycan’a gelerek, araştırmalarda bulunmuştur. Ayrıca, Smith Azerbaycan’la ilgili bir monografi de yazmıştır.

2000 yılında ABD-Azerbaycan arasında eğitim alanındaki ilişkiler gelişme göstermiştir. 1993-2000 yılları arasında 1300 Azerbaycanlı ABD’nin çeşitli üniversitelerinde burslu olarak eğitim almışlardır. 2000 yılında 200 kadar Azerbaycanlı, ABD Hükümeti tarafından oluşturulan “Sosyal Alanda Diplomasi” programı kapsamında ABD’ye gönderilmiştir. Bunlardan 55 öğrenci “Geleceğin Liderleri” programıyla ABD’nin çeşitli liselerinde, diğerleri ise “Edward Maskey” programıyla Amerikan üniversitelerinde yüksek lisansta eğitimlerine devam etmişlerdir.

Ayrıca Georgia eyaletinin okullarıyla Azerbaycan Petrol Akademisi arasında ilişkiler kurulmuş, aynı zamanda Azerbaycan’daki Qerb ve Bakü Devlet Üniversitesi ile Alabama Üniversitesi arasında çeşitli alanlardaki programlarda işbirliği yapılmıştır. Bunların yanı sıra, Azerbaycan’ın dört devlet lisesi ile Florida eyaletindeki okullar arasında öğrenci değişimi programı gerçekleştirilmiştir.

2000 yılında ABD Eximbank, “Azerbaycan Hava Yolları” şirketine Boeing 757 tipli uçak alması için 121 milyon dolar borç vermiştir. ABD Ticareti Geliştirme Ajansı (USTDA), Azerbaycan’da özel mülkiyeti destekleme amacıyla iki projeyi uygulamaya koymuştur. İlki, doğal afetlere karşı tedbirlerin alınmasıyla ilgili olarak çeşitli hükümet organları için düşünülen eğitimi geliştirme projesidir. 253 bin dolar tutarında olan ikinci

program ise, Azerbaycan'da ekoloji ve seismik durumların kontrolüyle ilgili güvenlik sisteminin oluşturulması için düşünülmüştür.¹⁸

USTDA, aynı zamanda Uluslararası Maliye Konsorsiyumu aracılığıyla, Azerbaycan'daki petrol mamullerinin birlikte işletilmesi için 17 bin dolar, kardioloji merkezin inşası için 375 bin dolar, Hazar Denizi'nde Azerbaycan sektörünün araştırılması için 425 bin dolar tutarında krediler ayırmıştır. 2000 yılının Ekim ayında USTDA aracılığıyla Azerbaycan'dan beş işadama tarımsal ticaret yöntemlerini öğrenmek, sekiz işadama da inşaat sektöründe ABD'li uzmanların tecrübesinden faydalanmak amacıyla ABD'ye gönderilmiştir.

2000-2001 yılları arasında ABD Hükümeti, Azerbaycan tarım sanayisinin gelişiminin sağlanması için, USAID aracılığıyla çeşitli yardımlarda bulunmuştur. Özel tarım işletmeciliğinin gelişimine katkı sağlamak amacıyla, ilçelerde banka sisteminin oluşturulmasına yönelik krediler ayrılmıştır. ABD'li gönüllü çiftçilerin Azerbaycanlı çiftçilere tarım alanındaki modern işletmecilik yöntemlerini öğretmesi için Azerbaycan'a gelmeleri sağlanmıştır. Tarım alanına ayrılan bu krediler vasıtasıyla tarım sanayisinin güçlü bir şekilde gelişimi amaçlanmıştır. Bununla birlikte, USAID Masallı şehrindeki çiftçiler için 50 dolardan 1000 dolara kadar krediler ayırmıştır.

907 sayılı kararın yürürlüğünün durdurulmasına kadar, ABD Tarım Bakanlığı "Gelişim İçin Erzak" projesi kapsamında erzak yardımında bulunuyordu. Azerbaycan'da bu programı "Adventist Development", "Relief Agency" ve "International Reserve Committee" gibi sivil toplum örgütleri gerçekleştirmiştir. Azerbaycan, 2000 yılı için 4,7 milyon dolar değerinde olan 8,9 tonluk erzak yardımı almıştır. Aynı zamanda,

¹⁸"US Agency Projects in Azerbaijan: USTDA", Embassy of Azerbaijan.

Azerbaycan “GSM 102” programı çerçevesinde beş milyon dolarlık ihraç için kredi garantisi almıştır.

Dağlık Karabağ çatışmasından sonra bir milyon Azerbaycanlı’nın yurtlarından edilerek mülteci durumuna düşmesi Azerbaycan ekonomisine de büyük zarar vermiştir. ABD merkezli sivil toplum örgütleri, Azerbaycan’daki 170 bin sığınmacıya ilk yardım ve psikolojik tedavi yardımları için finansal yardımda bulunmuştur. Goranboy ilinde, “Care” ve “Save the Children Foundation” gibi sivil toplum teşkilatları savaş sırasında hasar görmüş 78 evin yeniden inşası, ekonomik durumun ve sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik yardım yapmışlardır. 2000-2001 yılları arasında USAID, sığınmacılara yönelik sağlık hizmetlerinin sağlanmasıyla ilgili olarak UNICEF aracılığıyla yardım göstermiştir. Aynı zamanda USAID, Azerbaycan’daki sosyal gelişim için Sermaye Fonu’nun oluşturulmasına teknik yardımlarda bulunmuştur.

ABD Hükümeti, WHO aracılığıyla “Hastanelerarası Ortaklık” projesi altında Azerbaycan’daki sığınmacılara tıbbi yardımda bulunmuştur. ABD’deki hastanelerden “Baylor College of Medicine”, “Oregon Health Sciences University” ve “Virginia Commonwealth University” Azerbaycan’ın üç büyük devlet hastanesiyle işbirliği içerisinde.

907 sayılı karardaki istisnalar çerçevesinde ABD Savunma Bakanlığı insani yardımlarda bulunma imkanından faydalanarak 2000 yılının Ekim-Kasım aylarında Azerbaycan’ın çeşitli bakanlıklarının yetkililerine yönelik otuz kişilik iki hafta sürecek eğitim programları gerçekleştirmişlerdir. Pentagon, “United Methodist Committee on Relief”, “International Relief and Development, Inc”, “Eaton-Hap”, “Counterpart Consortium” ve “Heart-to-Heart” gibi Amerikan sivil toplum kuruluşları aracılığıyla 2000-

2001 yılı için Azerbaycan'a toplam 1.82 milyon dolarlık insani yardım getirerek, dağıtımını yapmıştır.

2001 yılında, Yeni Bağımsız Ükelere Yardım Koordinatörlüğü tarafından insani yardım programları çerçevesinde Azerbaycan'a yaklaşık olarak 12 milyon dolarlık para yardımı yapılmıştır. Azerbaycan'da çeşitli insancıl yardım programları gerçekleştiren USAID, 2001-2003 yılları için ekonominin hızlı bir şekilde gelişimini hedefleyen uzun vadeli bir strateji geliştirmiştir. Bu stratejiye göre, özellikle Azerbaycan'daki özel sektörün gelişimi amaçlanmıştır.¹⁹

¹⁹"First National Community Development Conference", Azerbaijan Humanitarian Assistance Program Bulletin Oct 2002.

BÖLÜM II : 11 EYLÜL OLAYLARI ÖNCESİ VE SONRASINDA AZERBAYCAN-ABD İLİŞKİLERİ VE ABD MEDYASINDA AZERBAYCAN

2.1. 11 Eylül Olaylarının İlişkilere Etkisi

11 Eylül olayları Amerika Birleşik Devletleri'nin neredeyse tüm dünya devletleri ile olan ilişkilerine az veya çok etki yapmıştır. Özellikle de, İslam dünyası devletleri ile ilişkilerinde belirli bir yere kadar şüphe, güvensizlik ve karışıklık yaranmıştı. Bunun sebebini algılamak ise çok da zor değildir. İkiz Kulelere ve Pentagon'un binasına saldıran grubun (El-Kaide) Afganistan kökenli olması ABD'nin bu devlete ve genellikle Müslüman devletlere karşı tutumunu değiştirmiş, kin ve nefret yaratmıştır. Ancak ABD bu durumu hem de kendi ekonomik ve stratejik çıkarları için de çok önemli bir bahaneye çevirmiştir.

Müslüman devletleri sırasında olan Azerbaycan da bu olayların etkisini ABD ile ilişkilerde yaşamıştır. Ancak bu olayların Azerbaycan için olumlu yönünün daha kabarık olduğunu söyleyebiliriz. Buna en bariz örnek olarak, Azerbaycan'ın da XX yüzyılın sonlarında çatışma ve terör olaylarını kendi ülkesinde yaşamasını artık ABD açısından anlamak zor olmamıştır. Terörün sıcak nefesini hisseden ABD artık Azerbaycan'ı daha iyi anlamaya başlamıştır. Olayların etkisi olarak bir diğer önemli gelişme ise "907 Sayılı Ek Madde"nin kısa süre için bile olsa ortadan kaldırılması idi.

2.2. Azerbaycan-ABD İlişkileri Amerikan Medyasının Gözünde (The New York Times)

Amerika Birleşik Devletleri'nin prestijli gazetelerinden olan "The New York Times" uluslararası alanda ve ABD ile olan ilişkilerinde bir çok konuda Azerbaycan'a da yer vermiştir. Azerbaycan'ın ABD medyasında

yerini 11 Eylül olayları öncesinde ve sonrasında olmakla 2 kısımda inceleyebiliriz. Bununla da, 11 Eylül olaylarının Azerbaycan-ABD ilişkilerini nasıl etkilediğini anlamak zor olmayacaktır.

2.2.1. Siyasi Haberler

“Ermenistan ve Azerbaycan arasında bölge konusunda görüşmelerde ilerleme” 20 Şubat, 2001.²⁰

Huzursuz bir ateşkes ve durgun barış görüşmelerinin olduğu 7 yıllık bir dönemin sonunda Dağlık Karabağ bölgesi uğrunda çatışan Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki gergin ilişkilerde bir ilerleme görülmeye başladı. Diplomatların söylediklerine göre, son olaylar her iki ülkede bir milyona yakın mültecinin yaranmasına neden olan ve Türkiye komşuluğunda ve Kafkasya’da istikrarı tehdit eden problemlerin çözümünde gelişmelere sebep olmuştur.

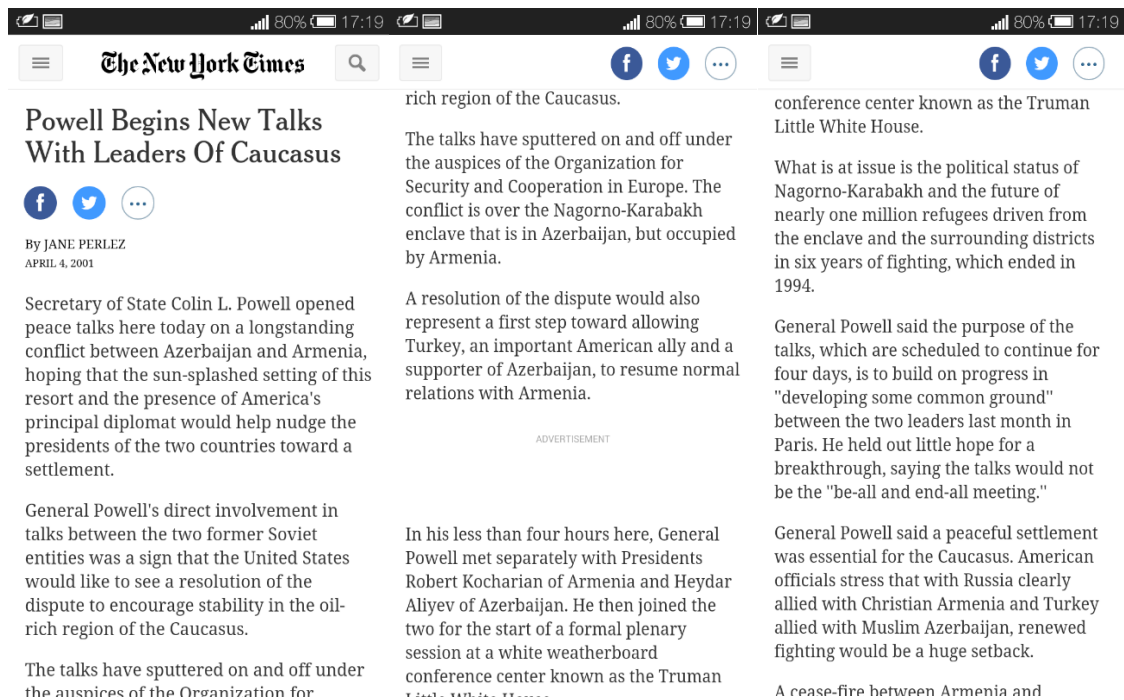
Azerbaycan ve Ermenistan’ın devlet başçıları Haydar Aliyev ve Robert Koçaryan geçen ay Paris’te görüştüler. Batılı diplomatların söylediklerine göre, bu ikilinin bir ay içinde tekrar görüşeceği bekleniyor. Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac 1 Şubat’ta Paris’te onlarla görüştü ve Bush’a bununla ilgili telefon etti. Telefon konuşması Chirac’ın sözcüsü tarafından onaylandı.

Batılı diplomatların söylediklerine göre, Chirac ve Bush Dağlık Karabağ konusunu ayrıntılı olarak müzakere etmiş ve Fransa Başkanı olası bir yerleşime iyimser baktığını söylemiştir. Fransa’da belediye seçimlerinin yaklaşmasıyla Chirac Fransa’daki 400 bin ermeniye yerleşim vermek istiyordu.

²⁰“Armenia and Azerbaijan Signal Progress in Talks on Enclave”, **The New York Times**, 20 Şubat, 2001

Bundan başka, yardım organizasyonları yerleşim için bir kaç milyar dolarlık yardım paketi hazırlamaya başladı. Bir milyondan fazla mülteci Dağlık Karabağ'daki 6 yıllık savaştan sonra kendi yerlerinden edilmiş ve ağır hasar almıştı.

“Powell Kafkasya Liderleri İle Görüşmelere Başladı” 4 Nisan, 2001²¹

Devlet Sekreteri Colin L. Powell bugün Azerbaycan ve Ermenistan arasında uzun süredir devam eden çatışma konusunda barış görüşmelerine başladı ve bu sorunun çözümü yönünde Amerikan diplomatın bu iki devletin devlet başçılarını yerleşim konusunda yola getireceğine ümit etmekteydi.

General Powell'in bu iki eski Sovyet devletleri arasındaki görüşmelere doğrudan katılımı Birleşik Devletler'in petrol zengini

²¹"Powell Begins New Talks With Leaders of Caucasus", **The New York Times**, 4 Nisan, 2001

Kafkasya bölgesinde istikrarı korumak ve bu ihtilafın çözümü için çalışmasının işaretiydi.

Görüşmeler Güvenlik Organizasyonu ve Avrupa İşbirliği himayesi altında geçiyordu. Çatışma Azerbaycan'da yerleşen ve Ermenistan tarafından işgal edilen Dağlık Karabağ bölgesi üzerinde yaranmıştı.

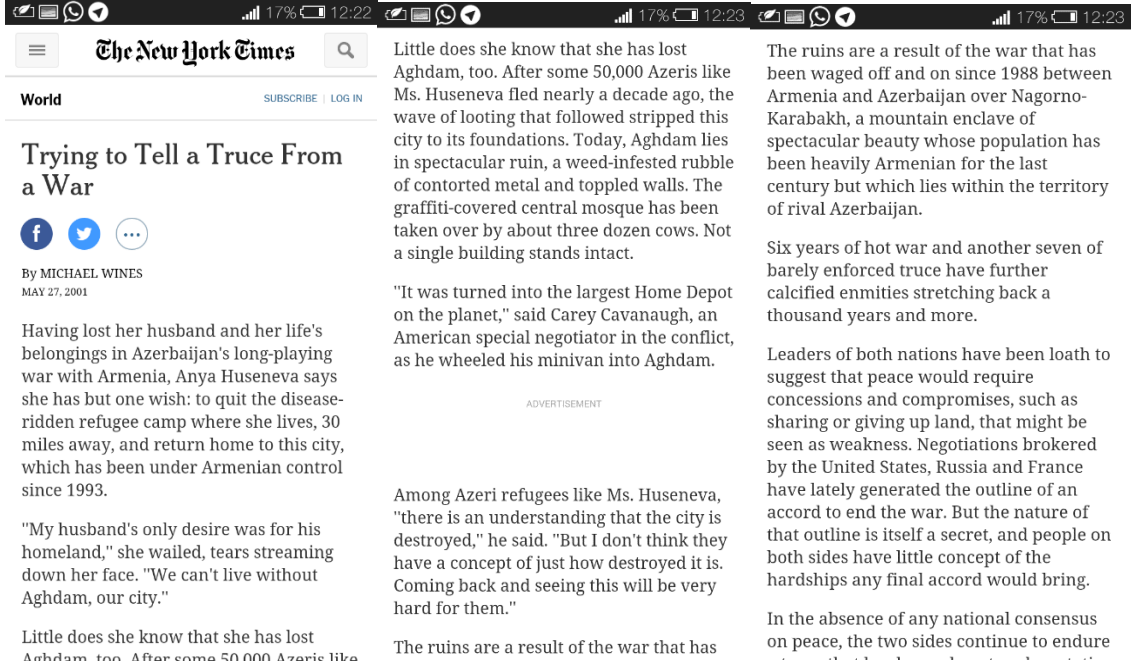
İhtilafın çözümünün ilk aşaması Amerika'nın önemli müttefiği ve Azerbaycan'ın destekçisi olan Türkiye'nin Ermenistan ile normal ilişkilerinin sürdürülmesi için ikna edilmesidir.

General Powell kısa süre içinde ayrı ayrılıkta hem Robert Koçaryan, hem de Haydar Aliyev ile görüştü. Daha sonra o, bu ikiliyle Truman Kçük Beyaz Sarayı olarak bilinen konferans merkezinde genel toplantıya katıldı. Temel sorun Dağlık Karabağ'ın siyasi konumu ve altı yıllık bir savaş sonucunda ortaya çıkan 1 milyondan fazla mültecinin geleceği idi.

General Powell dört gün devam etmesi planlaştırılan görüşmelerin temel amacının iki lider arasında ortak zemin yaratmak olduğunu söyledi. O, bu görüşmelerin son olmadığını belirterek çıkış yolu için ümidini koruyordu. Powell Kafkasya'da huzurlu bir yerleşim olmasının önemli olduğunu açıkladı. Amerikan resimleri Rusya'nın hristiyan Ermenistan'ı ve Türkiye'nin müslüman Azerbaycan'ı desteklemesinin başka büyük bir gerilim yaratacağından endişe duymaktaydılar. Haydar Aliyev Dağlık Karabağ için yüksek dereceli yetki sözü verdi, ancak egemenliğin korunması konusunda ısrarcıydı.

Paris görüşmelerinin son aşamasında Koçaryan Aliyev ile konuşmalarının bir sonuç vermediğini açıkladı ve bir sonraki görüşmenin çabaları arttıracığına ümid ettiğini söyledi.

“Ateşkes İlan Etme Çabaları” 27 Mayıs, 2001²²

Azerbaycan'ın Ermenistan ile uzun süreli savaşı sonucunda eşini ve her şeyini kaybeden Anya Hüseynova yalnız bir arzusunun olduğunu söyledi: hastalık basmış mülteci kampını terk etmek ve 1993'ten beri Ermenistan'ın kontrolü altında olan evine geri dönmek. O, gözyaşları içerisinde bunları söyledi: “Benim eşimin tek isteyi evine geri dönmektir. Biz kendi evimiz Ağdam olmadan yaşayamayız”.

Anya Hüseynova gibi yaklaşık 50 bin kişi on yıl önce baştan ayağa soyulan ve yağmalanan bu şehirden kaçtı. Bugün Ağdam her tarafı ot basmış ve duvarları yıkılmış bir harabeye dönüşmüştür. Bu dağıntıların hepsinin nedeni 1998'den beri süren ve büyük çoğunluğu ermeni olan, fakat Azerbaycan arazisi olarak bilinen Dağlık Karabağ uğrunda giden savaştır.

Barış üzerine bir fikir birliğinin olmadığı bir durumda her iki taraf 30 bin kişinin öldüğü, savaşa eşit ateşkes durumuna katlanmak zorunda kalmış

²²“Trying to Tell a Truce From a War”, **The New York Times**, 27 Mayıs, 2001

ve bu durum mültecilerin sayılarının artmasına neden olmuştur. 7 yıllık savaştan sonra darmadağın olmuş Dağlık Karabağ'daki tüm köyler ve etrafındaki diğer Azerbaycan arazileri derin yara izleri taşıyordu. Binalar, çiftlikler, depolar yerle yeksan olmuştu.

Bir çokları savaşın sona ermesini istiyorlar. Amerikan barış arabulucusu Cavanaugh'un söylediklerine göre, sorun tarafların az bir hissesinin barış istemesindeydi. "İnsanların barış için ödün vermeye hazır olduklarına inanmıyorum".

Birleşik Devletler, Rusya ve Fransa Azerbaycan ve Ermenistan devlet başçıları Haydar Aliyev ve Robert Koçaryan arasında barışı sağlamak için arabuluculuk girişimlerine başladılar. Nisan ayında ikili arasında Key West görüşmesinde ilk defa anlaşma için somut belirtiler görüldü. Fakat taviz vermek konusu Azerbaycan siyasi muhalefesinde bir çıkmaza sebep oldu ve her iki devlet başçısı anlaşma imzalamaktan geri çekildi.

Son aylarda arabulucular barış görüşmelerini daha da artırdılar ve anlaşma ihtimalini elde tutmaya çalıştılar. Bu anlaşma hem Azerbaycan, hem de Ermenistan'a dış yardım ve yatırım akınını artıracaktı.

"İran Ve Azerbaycan Arasında Hazar'ın Zenginlikleri Üzerinde Tartışma" 30 Ağustos, 2001²³

Haydar Aliyev gibi bir lider için İran savaş gemisinin geçen ay Hazar'da petrol araştırması yapan Azerbaycan gemisinden araştırmaları durdurmasını talep etmesi küçük düşürücü bir hareket olarak kabul edilmiştir.

²³"Iran and Azerbaijan Argue Over Caspian's Riches", **The New York Times**, 30 Ağustos, 2001

Silahsız gemi Geofizik-3 Azerbaycan hükümeti tarafından büyük petrol şirketi olan BP'ye genel olarak Azerbaycan'a mahsus olduğu kabul edilen ve umut vad eden bölgede petrol araştırması yapması için kiralanmıştır. Ancak İranlılar 23 Temmuz'da gemilerin üzerinde savaş uçakları gösterisi yaptığında geri çekilmekten başka seçenek kalmadı.

The New York Times

Iran and Azerbaijan Argue Over Caspian's Riches

By DOUGLAS FRANTZ
AUGUST 30, 2001

For a leader as proud as President Heydar Aliyev of Azerbaijan, it came as something of a humiliation when an Iranian warship ordered an Azerbaijan research vessel to stop exploring for oil in the Caspian Sea last month.

The unarmed vessel, the Geofizik-3, was leased by the Azerbaijan government to the oil giant BP to explore a promising field in waters generally regarded as belonging to Azerbaijan. But when the Iranians trained their guns on the ship on July 23 and two warplanes buzzed it, the only option was to retreat.

If Azerbaijan were just another small country, the incident would scarcely have

If Azerbaijan were just another small country, the incident would scarcely have made a ripple in the outside world. But, from his seat atop many billions of barrels of oil and large natural gas reserves, Mr. Aliyev leans to the West. So his allies began to worry that Iran might block development of some of those resources and upset the fragile balance in the region.

Initially tepid allied responses grew tougher. The United States called the Iranian action provocative and neighboring Turkey dispatched a squadron of fighter jets to Baku for an air show that left Azerbaijanis craning their necks skyward and pumping their fists.

By threatening military force, Iran focused new attention on the simmering dispute over how to carve up the resources of the Caspian among the five nations bordering

over how to carve up the resources of the Caspian among the five nations bordering the inland sea -- Azerbaijan, Iran, Kazakhstan, Russia and Turkmenistan. The Iranians are arguing for a greater share than the former Soviet republics are willing to give.

The outcome will not only affect the border nations. It will also help determine the role played by Western governments and companies in developing and transporting as much as 200 billion barrels of oil and 600 billion cubic meters of gas estimated to be in the Caspian.

The disagreement over dividing the sea reflects larger tensions in the energy-rich Caspian region, where Russia, Iran and the West are vying for influence with the small countries of the Caucasus and Central Asia. While Russia has recently adopted a more conciliatory attitude toward Azerbaijan and the role of Western oil companies, Iran has taken a more hostile stance.

Eğer Azerbaycan başka küçük bir devlet olsaydı, bu olay dünyada çok da büyük bir tepki yaratmayacaktı. Fakat milyarlarca varil petrol ve büyük hacimli doğalgaz rezervlerinin bulunduğu Azerbaycan bu konuda Batıya dönük bir politika izlemektedir. Bunun için de, Batı devletleri İran'ın yeni rezervlerin aranmasına engel olması ve bölgede dengeyi bozması konusunda endişe duymaya başlamıştılar. Birleşik Devletler İran'ın bu hareketini provokatif eylem olarak tanımladı. Türkiye ise, Bakü semalarına uçak savaşları filosu göndererek hava gösterisi yaptı.

Olayların sonucu sadece sınır devletlerini etkilemeyecekti. Bu bölgeden büyük miktarda petrol ve doğalgaz ithal eden Batı devletleri de bu konuyla yakından ilgilenmekteydiler. Kıdemli bir batılı diplomat:

“Olayın kaynağı petrol değildir, İran’ın Hazar’la ve çatışma ile ilgili çıkarlarının korunmasıdır”.

Bush yönetimine göre, İran’ın askeri güç kullanmak ve sınır savaşları yapmak tehdidi bölgede önemli enerji ve güvenlik sorunları yaratıyor. Yönetim Hazar petrol ve doğalgazının Batı pazarlarına çıkmasında ısrarcıydı.

Azerbaycan Dışişleri Bakanı Novruz Memmedov: “Azerbaycan’ın zengin ve bağımsız olması İran için bir tehdittir. İran bizim gelişmemizi engellemek için tüm yolları deniyor”.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Hazar’ın sınırları çelişkili bir konu olmuştur. Anlaşmalarda İran’a denizin %12 oranının verilmesi ve gemicilik ve balıkçılıkla ilgili yasal düzenlemeler yer almıştı. Fakat petrol ve doğalgaz konusunda açıklayıcı bölgeler gösterilmemiştir. İran Azerbaycan’a mahsus olan bazı önemli bölgeler de dahil olmakla, Hazar’ın %20 hissesini talep etmektedir. Hazar’da çok büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasına rağmen, İran, onun etkisini azaltacak her türlü bölünmeye karşıdır.

Aradaki soğuk rüzgarlara rağmen, Haydar Aliyev hala Eylül ayında Tahran’a ziyaret etmekte ısrarcıdır. Bu onun son 5 yılda İran’a ilk ziyareti olacaktı. Temel amacı barışçıl ilişkileri sağlamak ve Hazar konusunda yeni bir anlaşmaya varmak olduğunu belirtmişti.

“Türkiye: Cinayet Ve Terörizmle İlgili Antlaşma” 1 Mayıs, 2002²⁴

Üç komşu devlet - Türkiye, Gürcistan ve Azerbaycan Devlet Başkanları uyuşturucu kaçakçılığı, ulusal ve uluslararası terörizm gibi endişe yaratan konular üzerine güvenlik antlaşması imzaladılar. Bu

²⁴“Turkey: Pact On Crime And Terrorism”, **The New York Times**, 1 Mayıs, 2002

antlaşma terörizme, organize cinayetlere karşı ve Azerbaycan'dan Türkiye'ye uzanan Bakü-Ceyhan petrol boru hattının güvenliğini daha da artırılması için işbirliğini daha da artıracaktır. Tarafları yeni bir işbirliği düzeyine taşıyacak antlaşma Kara Deniz Trabzon limanında imzalanmıştır.

“Hazar’ın Bölüşürülmesi” 24 Eylül, 2002²⁵

Rusya ve Azerbaycan petrol ve doğalgaz rezervleri ile birlikte Hazar Denizi’nin bölüşürülmesi konusunda kendi aralarında antlaşma imzaladılar. Antlaşma Vladimir Putin ve Haydar Aliyev tarafından Moskova’da imzalanmıştır. Bu antlaşmayla, aslında Hazar’ın diğerkomşu devletleri ve bölüşürülme ile ilgili sorunları olan İran ve Türkmenistan’dan yan geçilmişti. Rusya Mayıs ayında Kazakistan’la buna benzer bir antlaşma imzaladı. İran Hazar’ın 5 devlet arasında eşit şekilde bölünmesinin tarafdarı olsa da, Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan bölünmenin kıyı hatlarının uzunluğuna göre yapılmasını talep etmekteydi. Ve bu da İran ve Türkmenistan’a daha küçük alanın düşmesi anlamına geliyordu.

2.2.2. Ekonomik Haberler

“Petrol Boru Hattı Gelişmeleri” 2 Mart, 2001²⁶

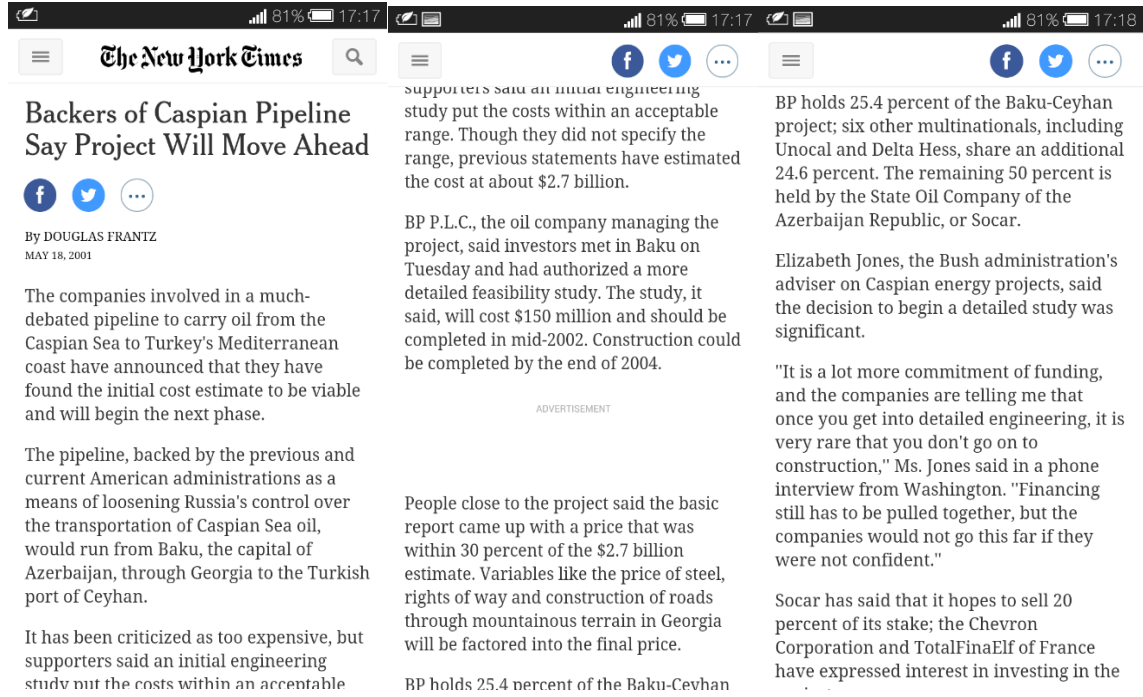
Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan ve Türkiye hükümetleri gelecek üç yıl içinde 1040 mil mesafede, Bakü’den Türkiye’nin Akdeniz sahilindeki Ceyhan’a uzanacak petrol boru hattı projesine Kazakistan’ın da katılmasına izin verilmesi konusunda memorandum imzaladılar. Analistlerin söylediklerine göre, bu antlaşma önerilen günlük bir milyon varil pompalayacak boru hattını daha uygulanabilir hale getirmiştir. Ve bu, diğerkönerilen Rusya veya İran rotalarından daha uygun konumdadır. ABD

²⁵“Carving Up The Caspian”, *The New York Times*, 24 Eylül, 2002

²⁶“Oil Pipeline Progresses”, *The New York Times*, 2 Mart, 2001

Dışışleri Bakanlığının kıdemli memuru A.Elizabeth Jones anlaşmayı tanık olarak imzalamıştır.

“Hazar Petrol Boru Hattının Destekçileri Projenin İlerleyeceğini Söylüyorlar” 18 Mayıs, 2001²⁷

Şirketler en çok konuşulan bu petrol boru hattının uygun ilkin maliyetini hesapladıklarını ve bunun yeni bir aşamaya geçiş olduğunu açıkladılar.

Projeyi destekleyen Amerikan hükümeti işlemlerin Bakü tarafından yönetilmesiyle Rusya'nın Hazar Denizi petrollerinin ulaşımında tekel kuma çabasını engelleyeceğini belirtmişti.

Proje önce çok pahalı olduğu için eleştirilse de, sponsorlar ilkin mühendislik çalışmalarıyla maliyetleri düşürebileceklerini söylediler. Başlangıç maliyeti 2.7 milyon dolar olarak belirlenmişti.

²⁷"Backers of Caspian Pipeline Say Project Will Move Ahead", The New York Times, 18 Mayıs, 2001

Çalışmalar 2002 yılının ortalarına kadar sürecek ve 150 milyon dolar tutacaktı. İnşaat işlerinin ise 2004 yılının sonuna kadar bitirilmesi planlanmıştı.

“Petrol Boru Hattı Çalışmaları - Kazakistan” 12 Haziran, 2001²⁸

Bush yönetimi Azerbaycan’ın başkenti Bakü’den Türkiye’nin Akdeniz sahilindeki Ceyhan’a uzanacak petrol boru hattı için 2.8 milyon dolar tahsis etti. Hazar Havzası enerji diplomasisi için yeni kıdemli danışman Stephen Mann Birleşik Devletler Ticaret ve Kalkınma Ajansından Kazakistan’ın milli petrol ulaşımı şirketine 346 bin dolar yardım verilmesini temin etmiştir. Bu yardım Kazak petrolünün boru hattına birleştirilmesi için potansiyel rotaların değerlendirilmesi çalışmalarına harcanacaktı. Çalışma, aynı zamanda Kazakistan’ın Hazar’daki tek limanı olan Aktau’nun güçlü tanker trafiğini karşılayıp karşılamayacağını belirlemeliydi.

“Balık Ve Havyarın Korunması” 14 Haziran, 2001²⁹

Dört eski Sovyet Cumhuriyetleri giderek azalan, havyar üreten balıkları korumak için Hazar Denizi’nin çevrelenmesi ile ilgili anlaşmaya vardılar. Kanunsuz balık avlamanın mevcut olduğu dört devlet – Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan’da bu eylemler yasal avlanmaya göre 10 defa daha fazladır. Bunun sebebi ise, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra devletlerde yaranan kontrol bozukluğudur. Devletler yasal ticareti koordine etmek ve kaçak avcılığı önlemek için anlaşma imzaladılar.

²⁸“Kazakhstan: Oil Pipeline Study”, **The New York Times**, 12 Haziran, 2001

²⁹“Saving Sturgeon, And Caviar”, **The New York Times**, 14 Haziran, 2001

“Türkiye’ye Petrol Boru Hattı BP Başkanı Tarafından Desteklendi”

21 Haziran, 2001³⁰

The screenshot shows the mobile app interface of The New York Times. The article title is "Oil Pipeline to Turkey Backed by Chief of BP" by Douglas Frantz, dated June 21, 2001. The article text is displayed in three columns. The first column contains the byline and the start of the article. The second column continues the text and includes a quote from Sir John Browne. The third column continues the text and includes a quote from Sir John Browne. The article discusses the Baku-Ceyhan oil pipeline project, its economic viability, and the support from BP and other oil companies.

Oil Pipeline to Turkey Backed by Chief of BP

By DOUGLAS FRANTZ
JUNE 21, 2001

Sir John Browne, the chief executive of the BP Group, said today that the Baku-Ceyhan oil pipeline from Azerbaijan to a port on Turkey's southeastern Mediterranean coast would be built and operating by the end of 2004, the strongest public backing the project has yet received.

Sir John said a detailed engineering study that began last month was not a further evaluation of the pipeline's economic viability, but a determination of what sort of line could be built within the project's budget, which he said was about \$3 billion.

"You know where you've got to aim on price, and now we are thinking about what can be built for this amount," Sir John said in an interview. "We are proceeding with this project. It's commercial. It's environmentally sound."

The much-debated pipeline was backed by the Clinton administration and adopted by the Bush administration as a way to diversify the transportation routes for the vast amounts of oil that have been discovered in the Caspian Sea region, and avoid having to transport all of it through Russia or Iran. But skeptics have said the route is too expensive and can never be built.

ADVERTISEMENT

Last month, BP and seven other oil companies involved in the project approved spending \$150 million on a detailed study of the route of the pipeline and engineering requirements. The study

detailed study of the route of the pipeline and engineering requirements. The study is expected to take about a year, with construction starting in mid-2002.

Sir John said oil fields being developed around Baku, the capital of Azerbaijan, contain five billion barrels of high-quality crude oil, enough by itself to make economic sense out of the pipeline, which will pass through Georgia on its way to Turkey. And talks are under way to use the line to carry oil shipped down the Caspian Sea from the Tengiz and Kashagan fields in Kazakhstan, though that remains an uncertain prospect.

Initial estimates put the cost of the Baku-Ceyhan line at \$2.4 billion, but Sir John confirmed that the design study completed last month came up with a price tag of about \$3 billion. The project remains economically viable at the higher figure, he said. Other oil companies are expected to join the pipeline consortium soon.

BP has discovered a huge amount of

BP Şirketler Grubu başkanı Sir John Browne Bakü-Ceyhan petrol boru hattının 2004 yılının sonuna kadar hazır olacağını açıkladı. Onun söylediklerine göre, geçen ay başlayan detaylı inşaat çalışmaları petrol boru hattının ileri değerlendirmesi olmasa da, bu projenin bütçesi için 3 milyar dolar ayrılmıştır. Sir John Browne: “Biz hedeflerimizi belli bir fiyat üzerinden gerçekleştirmeliyiz ve elimiz de olan miktarla ne yapabileceğimizi düşünüyoruz. Biz bu ticari projeyi ilerletmekteyiz. ”

Bu rotaların Rusya veya İran’dan geçmemesi de Amerikan yönetimini projeyi kabul edebilir duruma getirmişti. Ancak bazı şüpheçiler bu rotanın çok pahalı olduğu ve hiç bir zaman gerçekleşmeyeceği kanaatindeydiler.

³⁰“Oil Pipeline to Turkey Backed by Chief of BP”, **The New York Times**, 21 Haziran, 2001

Geçen ay BP ve proje ile ilgili diğer 7 şirket petrol boru hattının detaylı çalışmaları için 150 milyon dolar ödemeyi onayladılar. Çalışmaların bir yıl süreceği ve inşaat işlerinin ise 2002 yılının ortalarında başlayacağı bekleniyordu.

“Boru Hattı Tedarik Gerektiliyor” 4 Ekim, 2001³¹

Kazakistan’ın milli petrol şirketi Kazakhoil’un başkanı Nurlan Balgimbayev’in söylediklerine göre, 1040 mil uzunluğundaki Bakü-Ceyhan petrol boru hattı Kazak petrolü olmadan pek uygun bir seçim değildir. Yatırımcılar Birleşik Devletler tarafından da desteklenen günlük bir milyon varil petrol boru hattı projesi üzerinde 120 milyon dolarlık detaylı inşaat çalışmalarına başlamışlardır. Ve buna göre de, Kazakistan hükümeti ilkbahar döneminden itibaren yerli ve yabancı petrol şirketleri ile çalışmaya başladı.

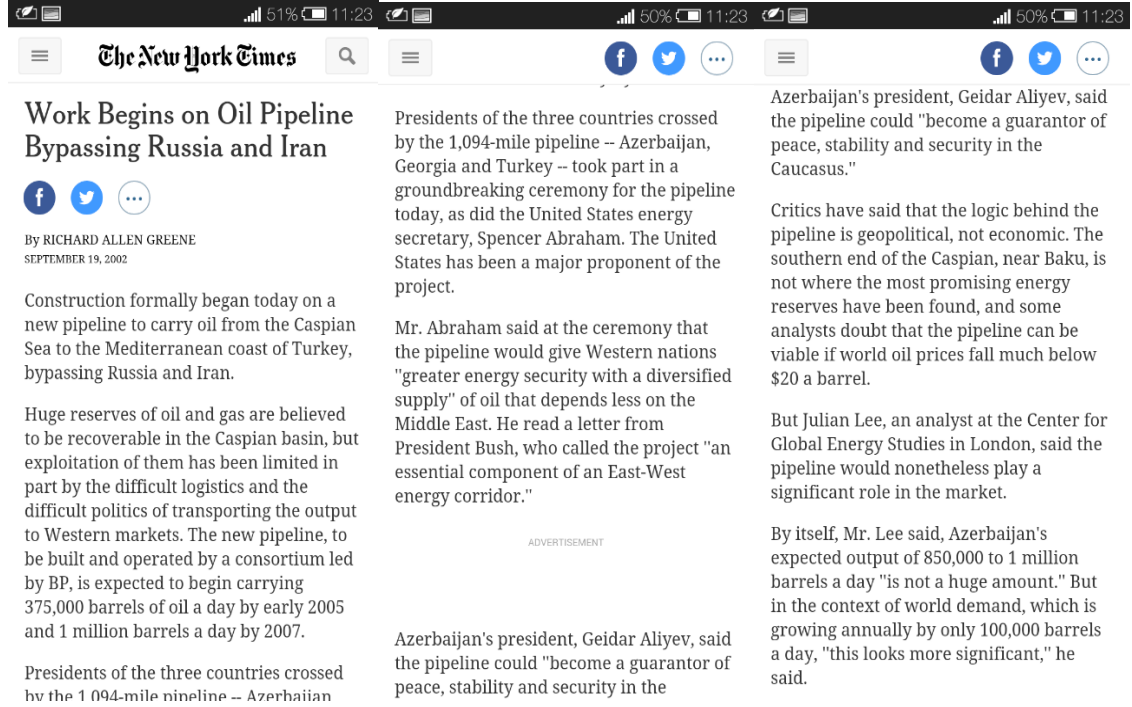
“Havyar Hasatı Devam Edebilir” 8 Mart, 2002³²

Birleşmiş Milletler organlarından biri - Nesli Tükenmekte Olan Türlerin Uluslararası Ticareti Sözleşmesi Hazar Denizi kıyısındaki 4 devletin havyar hasatını devam ettirebileceğini belirtti, çünkü bu devletler nesli tükenmekte olan balıkların korunmasında bir çok gelişmeler göstermişler. Rusya, Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan’a stok taraması, kotaların ayarlanması ve kaçak avcılığın önlenmesi için atılan adımlar sonucunda hasat için izin verildi. Hazar’ın bir diğer devleti olan İran ise kısıtlamalardan kenardaydı, sebep ise İran’ın balık avlanması konusunda kendini kontrol edebilmesiydi.

³¹“Pipeline Needs Supply”, **The New York Times**, 4 Ekim, 2001

³²“Caviar Harvest Can Resume”, **The New York Times**, 8 Mart, 2002

“Rusya Ve İran’ı Aşacak Petrol Boru Hattının Çalışmaları Başlanıyor” 19 Eylül, 2002³³

Rusya ile İran arasından geçerek, Hazar petrolünü Türkiye’nin Akdeniz sahillerine ulaştıracak yeni petrol boru hattının inşası bugün formal olarak başlanmıştır.

Hazar havzasındaki büyük petrol ve gaz rezervlerinin yenilenebilir olmasına inanılmaktadır, fakat bunların istismarı kısmen sınırlandırılmıştır. BP’nin öncülüğündeki konsorsiyum tarafından inşa edilen ve işletilen yeni boru hattının 2005 yılının başlarına kadar bir günde 375 bin varil, 2007 yılının başlarına kadar ise bir günde 1 milyon varil petrol taşınması beklenmektedir.

1094 mil uzunluğundaki boru hattının geçtiği üç devletin – Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye’nin devlet başkanları bugün açılış

³³“Work Begins on Oil Pipeline Bypassing Russia and Iran”, **The New York Times**, 19 Eylül, 2002

törenine katıldılar. Törende ABD Enerji Bakanı Spencer Abraham da yer almıştı. Birleşik Devletler bu projeyi en çok destekleyenlerden biriydi. Abraham törendeki konuşmasında, bu boru hattının Batılı devletler için çeşitli kaynak yaratarak büyük bir enerji güvenliği sağlayacağını ve Orta Doğu'dan olan asılılığını azaltacağını söylemişti.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev boru hattının Kafkasya'da barış, istikrar ve güvenliğin garantörü olacağını belirtmişti. Eleştiri yapanlar ise bu boru hattının ekonomik olmaktan çok, jeopolitik bir öneme sahip olduğunu iddia etmektedirler ve bazı analistlere göre, eğer dünya pazarında petrolün fiyatı 20 doların altına düşerse bu boru hattının önemi azalacaktır.

Projede en büyük pay sahibi %35 ile BP'dir. Azerbaycan'ın milli petrol şirketi olan Socar %25 paya sahiptir. Norveç'in Statoil, Birleşik Devletler'in Unocal and Amerada Hess, Türkiye'nin TPAO, İtalya'nın Eni, Fransa'nın TotalFinaElf ve Japonya'nın İtochu ve İmpex şirketleri diğer payları bölüşürmektedirler.

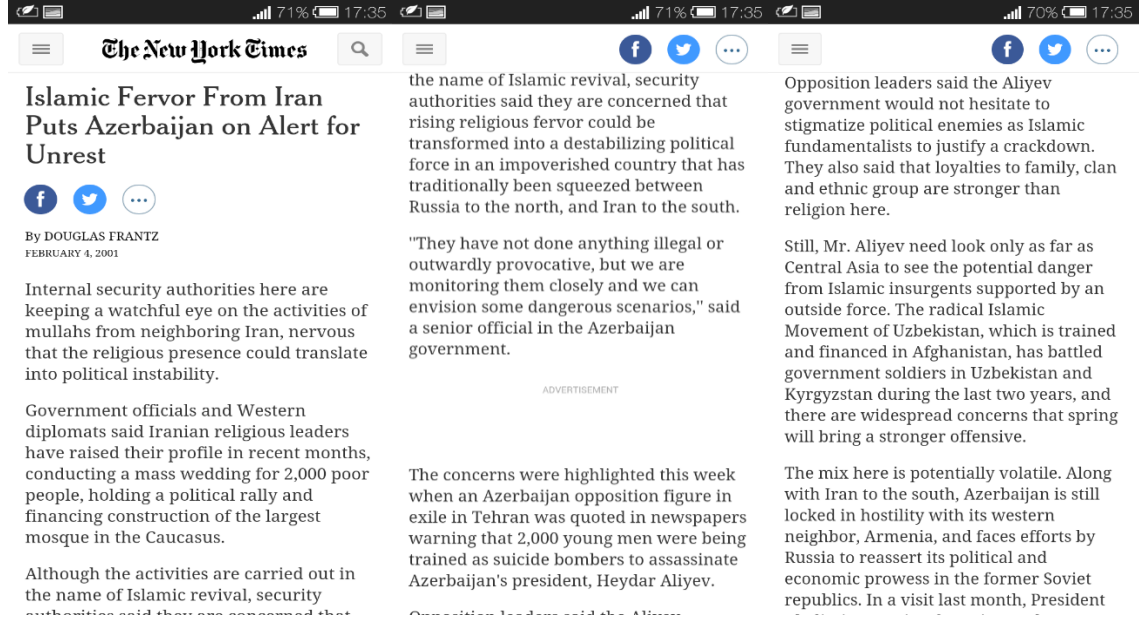
“Petrol Hisseleri Satıldı - Rusya” 16 Kasım, 2002³⁴

Rusya'nın en büyük petrol üreticisi Lukoil Hazar Denizi'nin Azerbaycan kıyısında olan %10'luk hissesini 1.2 milyar dolara satdığını açıkladı. Şirket, yaptığı açıklamada Azeri-Çırac-Güneşli yatağındaki hisselerini kendi biznesini daha da geliştirmek için satmayı karara aldığını belirtti. Rusyalı petrol analisti Steven Daşevski'nin söylediklerine göre, Lukoil'un hisselerini satması maliyetleri düşürmek için önemli bir adımdı.

³⁴“Russia: Oil Stake Sold”, **The New York Times**, 16 Kasım, 2002

2.2.3. Askeri Haberler

“İran’ın İslami Şevki Azerbaycan’ı Rahatsız Duruma Getiriyor” 4
Şubat, 2001³⁵

İç güvenliği üzere yetkili kişiler komşu İran’ın mollalarının eylemlerini dikkatle gözlemliyor, dini varlığın siyasi kararsızlığa dönüşebileceği için daha kızgın bir tutum sergiliyorlar. Hükümet resimleri ve Batı diplomatlarının söylediklerine göre, İran dini liderleri toplu düşün yaparak, siyasi gösteriler düzenleyerek ve Kafkasya’daki en büyük caminin inşaat finansmanı olarak son aylarda kendi profillerini daha da yükseltmiştir. Bu eylemlerin İslam’ın canlanması adı altında yapılmasına bakmayarak, güvenlik yetkilileri artan dini şevklerin kuzeyde Rusya, güneyde ise İran tarafından geleneksel olarak sıkıştırılmış bir ülke için istikrarsızlaştırıcı bir siyasal güce çevrilmesinden endişe duymaktadırlar.

³⁵“Islamic Fervor From Iran Puts Azerbaijan on Alert for Unrest”, *The New York Times*, 4 Şubat, 2001

Azerbaycan hükümetinin kıdemli memurlarından biri: “Onlar yasadışı veya görünüşte provokatif bir Şey yapmadılar, fakat biz onları yakından izliyor ve bazı tehlikeli senaryolar öngörüyoruz”.

Tahran’da sürgünde olan Azerbaycan muhalif figürlerinden birinin, gazetelerde yazılan haberlere göre, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’i öldürtmek için 2000 kiŐiyi suikastçı olarak e itdi i bilinen zaman bu endiŐeler vurgulanmaya baŐlandı.

Karşı liderlerin söylediklerine göre, Aliyev hükümeti baskıları doğrulamak için İslami k ktencileri siyasi d man olarak damgalamakta tereddüt etmemelidir. Onlar aynı zamanda burada aileye ve etnik gruba olan sadı lı ın dine göre daha güçlü olduğunu belirtmiŐirdirler. Aliyev potensiyel tehlikeni görmek için Orta Asya’daki dıŐarıdan desteklenen İslami isyancıları görmeliydi. Özbekistan ve Kırgızistan’da son 2 yılda yaşanan olaylar buna örnek olmaktadır.

Güneyde İran, Batı’da Ermenistan ve kuzeyde Rusya’nın çabalarına karşı Azerbaycan kilitlenmiŐ durumdaydı. 1 ay öncesinde Rusya BaŐbakanı Vladimir Putin Azerbaycan’da askeri radar  ss  tutmak ve Rus ordusunun buraya geri dönmesine izin verilmesi için kalıcı bir anlaşma imzaladı.

İran’ın Bakü’de büyük bir el ili i ve Hazar Denizi petrol rezervleri için güçlü çıkar eğilimleri var. 1990’lı yılların ortalarında İslam Siyasal Partisi Azerbaycan yetkililerinin partinin İran istihbaratı ile alakalı olduğunu söylemesi sonucunda söz konusu parti kapatılmıŐtır. KapatılmıŐ parti aralık ayında parlamenter seçimleri protesto etmek için Bakü’de görüşme de yapmıştır.

Tahran’ın en etkili oldu  alan dini işler idi. Nardaran bölgesinde İran mollaları tarafından büyük bir cami ve dini okul inşa edilmiŐti.

Hükümet yetkilileri caminin İran hükümeti tarafından finanse edildiğini söylese de, yerli ahali kendileri cami için para topladıklarını belirtmişti.

Petrol gelirlerinin büyük bir kısmı ahaliye ulaşmadığı için %50'ye kadar bir oranda işsizlik seviyesi oluşmuştu ve 7.7 milyona kadar insan yoksul duruma düşmüştü. Diplomatlar ve yardım görevlilerinin söylediklerine göre, yoksul insanlara verimli toprak arazileri verilmiş ve İran sınırında olan mülteci kampları İran hükümeti tarafından kurulmuştu.

Bakü'de hükümet binasına toplaşan 2000 genç erkek ve kadın toplu düğün yapılması için başvurmuştur. Azerbaycan resimleri harçların İranlılar tarafından karşılandığını bildirmiştir.

“Nato'nun Genişleyen Şemsiyesi” 12 Haziran, 2001³⁶

Nato Karadeniz'de beş Doğu Avrupa ve eski Sovyet devletleri ile iki haftalık çalışmalara başladı. Bu devletlerin bazıları hem de Nato'ya aday devletlerdir. Azerbaycan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Gürcistan eğitim misyonuna birlikte 4 bin asker gönderdiler. Bulgaristan ve Romanya Nato'ya üye olmak için aday devletlerden idi.

“İran'la Tansiyonlar Yükseldi” 21 Ağustos, 2001³⁷

Güvenlik güçleri son olaylarda tansiyonların yükselmesi sonucunda İran için casusluk yapmakla suçlanan altı din adamını tutukladı. Turan haber ajansının verdiği bilgiye göre, tutuklanan altı kişi Azerbaycan vatandaşıydı. Geçen ay Hazar Denizi'ndeki tartışmalı bölgede İran savaş gemisinin Azerbaycan petrol araştırması gemisini tehdit etmesi tansiyonları daha da yükseldi.

³⁶ “Nato's Expanding Umbrella”, **The New York Times**, 12 Haziran, 2001

³⁷ “Tensions Rise With Iran”, **The New York Times**, 21 Ağustos, 2001

“Rumsfeld’in Afganistan’da Konuşlandırılmış Orduya Ziyareti” 16 Aralık, 2001³⁸

Amerikan resmilerinin bu sabah yaptığı açıklamaya göre, Savunma Sekreteri Donald H. Rumsfeld başkent Kabül’ün kuzeyinde yerleşen hava üssündeki Amerikan ordusuna hitap etmek için Afganistan’a ziyaret edecek. Bu Rumsfeld’in Afganistan’a ilk ziyareti olacak.

Cumartesi Rumsfeld her üç Kafkasya devletinin başkentlerine ziyaret etmiş, iki ülkeye karşı yapılan yaptırımların en kısa zamanda kaldırılmasına ve teröre karşı birlikte savaşın Amerika ile askeri ilişkilerin yeni bir döneme geçeceğine ümid ettiğini belirtmiştir. Önce Bakü’ye, sonra Yerevan’a, en sonda ise Tbilisi’ye ziyaret eden Rumsfeld Avrupa ve Asya, Rusya ve Orta Doğu kavşağında, hayati bir bölgede Amerikan askeri ilişkilerini pekiştirerek üstünlük kuruyordu.

The screenshot shows a mobile view of a New York Times article. The header includes the newspaper's name, a search icon, and social media links. The main headline is "A NATION CHALLENGED: THE ALLIES; Rumsfeld to Visit Troops Stationed in Afghanistan". Below the headline, it says "By THOM SHANKER" and "DECEMBER 16, 2001". The article text begins with "Defense Secretary Donald H. Rumsfeld will travel to Afghanistan today to address American troops at an air base north of the capital, Kabul, American officials announced this morning." It continues with "It will be the first visit by Mr. Rumsfeld to Afghanistan, where he plans to meet American and British troops who are guarding the Soviet-built base at Bagram, Sgt. Raymond Cordell told Reuters." and "On Saturday, Mr. Rumsfeld swept into the capitals of all three Caucasus republics today, predicting that sanctions against...". A sidebar on the right contains a quote from Rumsfeld: "I have felt that the events of Sept. 11 have shifted the priorities for an awful lot of countries in the world, and their perspectives about the United States and the problems of the world," Mr. Rumsfeld said in advance of his first stop. "And it does offer an opportunity, it seems to me, for us to reconnect with those countries in this new circumstance." Below this is another paragraph: "But these new opportunities are not without their complications, as the prospect of a new independence for countries that were once part of the Soviet Union has fallen at times into the shadows of ethnic warfare, tensions with Russia, organized crime and government corruption, reported human rights violations and poverty."

³⁸“Rumsfeld to Visit Troops Stationed in Afghanistan”, **The New York Times**, 16 Aralık, 2001

7 Ekimde Afganistan’da başlayan, Amerika’nın liderlik yaptığı teröre karşı savaş hızlı anlaşmalarla bu üç devlet tarafından desteklenmiştir. Bu anlaşmalarla kendi hava alanlarından geçişi temin etmekteydiler ve bu olaylar Moskova tarafından dikkatle izlenmekteydi. Çünkü bu, bölgede tarihi bir güvenlik gelişmesi olmuştu.

Ancak yaranan bu fırsatların karşısında zorluklar da yaranmıştı. Sovyetler Birliği’nden yeni ayrılan devletlerin etnik savaşlarla karşı karşıya kalması, Rusya ile tansiyonların yükselmesi, cinayet ve rüşvetin artması, insan hakları ihlali ve s. gibi sorunlar ABD’yi rahatsız etmekteydi. Teröre karşı savaşta ABD tarafından listeye alınan Azerbaycan ve Ermenistan, aralarında olan etnik düşmancılıktan dolayı devamlı olarak birbirini teröre izin vermekte hatta terörü desteklemekte suçluyorlar.

Rumsfeld önce Azerbaycan, daha sonra ise Ermenistan’a yaptığı açıklamada ABD Kongresinin, Dağlık Karabağ bölgesi üzerine şiddetli anlaşmazlıklar yaşayan taraflara karşı 1992’de kabul edilen “Özgürlüklere Destek Yasası” çerçevesindeki yaptırımlarını bir kaç gün içinde ortadan kaldırılabileceğini belirtmiştir.

907 Sayılı Ek Madde Azerbaycan’ı endişelendirmişti. Bununla beraber, Beyaz Saray yaptırımların kaldırılması konusunda Kongreye onay vermek için ilk önce Azerbaycan Ermenistan’a ve Dağlık Karabağ’a karşı saldırgan eylemleri durdurmalı ve ablukayı kaldırmalıydı. Fakat demokrasi programlarına yardım, iktidarı düşürme çabaları ve sivil bölgelerin mayınlardan temizlenmesi istisna haller olarak kalmaktaydı.

Ermenistan’ın Güvenlik Bakanı S.Sarkisyan ABD ile askeri ilişkilerin geliştirilmesinin her iki devlet için olumlu etki yapacağını söylemişti.

“ABD Yaptırımları Kaldırıyor” 30 Mart, 2002³⁹

Amerika Birleşik Devletleri Azerbaycan ve Ermenistan’a askeri ekipmanların satılması konusunda uyguladığı 9 yıllık kısıtlamaların bir süreliğine ortadan kaldırıldığını açıkladı. Federal Kayıtların birinde yayınlanmış not: “Bu karar dış politika ve milli güvenlik çıkarlarına dahildir”. Beyaz Saray ilkin verdiği açıklamada, bu kararın teröre karşı savaşta ve formal olarak Azerbaycan’ın bir parçası olan Dağlık Karabağ uğrunda çatışan Azerbaycan ve Ermenistan arasında barışçıl bir yerleşim çabalarının engellenmemesi için gerekli olduğunu belirtmiştir.

2.2.4. Sosyo-Kültürel Haberler

“Nobel Kardeşler Bakü Ödülünü Nasıl Yaptı” 3 Şubat, 2001⁴⁰

“Nobel” adı söylendiğinde ilk akla gelen prestijli ödüller olsa da, Bakü’de Azerbaycan ekonomisinin bir zamanlar yaşam kaynağı olan petrol alanındaki İsveçli meşhur Nobel kardeşler düşünülmektedir.

The New York Times

Baku Journal; How the Nobels Made a Prize of Baku

By DOUGLAS FRANTZ
FEBRUARY 3, 2001

Mention the name Nobel and most people think of the prestigious prizes and maybe the invention of dynamite. But here the famous Swedish Nobels are synonymous with oil, the once and future lifeblood of Azerbaijan's economy.

More than anyone, the Nobel family led the charge to develop Azerbaijan's oil resources at the end of the 19th century. They introduced innovations like oil pipelines and steam-powered tankers to a primitive industry, transforming Baku into one of the world's leading oil sources for a glorious and brief period.

Now, with the country's post-Soviet economy fraying and a restive population

Now, with the country's post-Soviet economy fraying and a restive population facing energy shortages this winter, the tale of the Nobel family symbolizes the promise of wealth from another energy boom on the shores of the Caspian Sea and a hope that oil money will once again flow.

"The Nobels are a very big part of Azerbaijan history, but few people outside the country know about it," said Erdal Otuzbir, who serves as Swedish consul and who is trying to persuade foreign oil companies to help restore the Nobel company town.

Its remains lie on the outskirts of Baku, in the shadow of modern oil storage tanks and depots. A stone mansion known as Villa Nobel sits in ruins on a trash-covered lot, its floors rotting and plaster gone from the walls of its once majestic rooms.

Nearby, at what was once the country's largest theater, only the exterior walls have remained standing since a 1983 fire.

In its heyday, the neighborhood was officially called Villa Petrolea. But everyone knew it as Black Town because of the immense clouds of soot that spewed from its refineries. Fuad Akhundov, a local amateur historian, wrote that travelers compared visiting Black Town to stepping inside a chimney.

The Nobels came to Baku by accident. In 1873, Robert Nobel -- the brother of Alfred, who invented dynamite and later endowed the Nobel Prizes -- was sent south from Russia to find walnut trees to use as stocks for rifles that the family was manufacturing for the czar's army.

Instead, he stumbled on a fledgling oil industry on the shores of the Caspian. The world was in the first stages of oil fever, and the market was dominated by John D. Rockefeller and Standard Oil. Mr. Nobel

³⁹“U.S. Lifts Sanctions”, *The New York Times*, 30 Mart, 2002

⁴⁰“How the Nobels Made a Prize of Baku”, *The New York Times*, 3 Şubat, 2001

19. yüzyılın sonlarında Azerbaycan petrol rezervlerinin gelirlerinin artmasında en büyük rolü Nobel ailesi oynamıştır. Onlar ilkel sanayiye petrol boru hatları ve buharla çalışan tankerler gibi yenilikler sunarak, Bakü'yü kısa bir süre için bile olsa, dünyanın lider petrol kaynaklarından birine çevirmiştiler.

Günümüzde ülke ekonomisinin yıpranması ve ahalinin bu kış enerji kıtlığı ile yüzleşmesinden sonra, Hazar kıyısındaki enerji patlamasından büyük gelişmeler beklenilmekte ve petrolden gelen gelir akımının yeniden artmasına ümid edilmektedir.

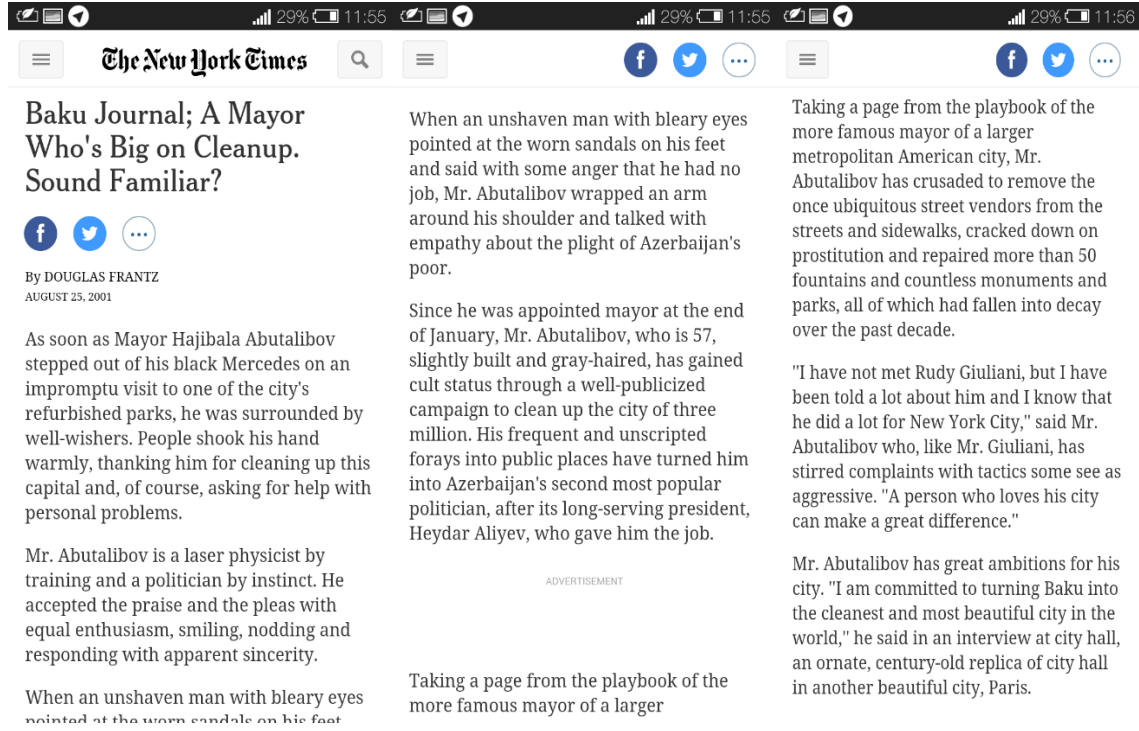
Nobel şirketini restore etmek konusunda yabancı petrol şirketlerini ikna etmeye çalışan İsveç Konsolosu Erdal Otuzbir: “Nobel kardeşler Azerbaycan tarihinin büyük bir hissesidir, fakat bunu ülke dışında çok az kişi biliyor”.

Nobel kardeşlerin Bakü'ye gelişi tesadüfi olmuştur. Dinamiti keşfeden ve sonralar adına Nobel Ödülleri tasarlanan Alfred Nobel'in kardeşi Robert Nobel 1873 yılında ceviz ağaçları bulması için Rusya tarafından güneye gönderilmiştir. Ancak o, Hazar'ın kıyısında yeni gelişen petrol sanayisi üzerinde çalışmaya başladı. Bu yıllarda dünya, petrol sanayisinin daha ilk aşamasındaydı ve petrol pazarında John D. Rockefeller ve Standart Oil'un egemenliği söz konusuydu. Robert Nobel “ceviz parası”nı küçük bir rafiner ve gazyağı fabrikası almak için harcamak düşüncesindeydi.

Alfred Nobel proje konusunda şübheliydi, ancak Robert diğer kardeşi Ludwig'i Bakü'ye gelmeye ve yardım etmeye ikna etti. Onlar sondaj alanları kiraladı ve rafineri işlemlerine başladılar. Nobel Kardeşler

Petrol Üretim Şirketi 1879’da resmen kuruldu ve Bakü’de iş dünyasına egemenlik yapmaya başladı.

“Temizlikte İyi Bir Belediye Başkanı” 25 Ağustos, 2001⁴¹

Belediye Başkanı Hacıbala Abutalıbov, yenilenmiş şehir parklarından birine hazırlıksız ziyaretlerinin birinde siyah Mercedes’inden düşer düşmez insanlar tarafından devreye alındı. Onlar samimiyetle başkanın elini sıkarak, şehrin temizlenmesindeki emeği için teşekkür ettiler ve ona kişisel sorunları hakkında danıştılar.

Ocak ayının sonunda Belediye Başkanı olarak görevlendirildikten sonra, Abutalıbov 3 milyon nüfuslu şehirde temizlik işlerine başladı. Abutalıbov’un halka açık yerlerle ilgili yaptığı sıkı işler onu Azerbaycan’ın ikinci en meşhur siyasetçisi durumuna getirdi.

⁴¹“A Mayor Who’s Big on Cleanup”, *The New York Times*, 25 Ağustos, 2001

Hacıbala Abutalıbov fizikçi olarak kariyerinin büyük bir kısmını St. Peterburg’da geçirmiştir. O, 1992 yılında, bağımsızlıktan sonra vatani Azerbaycan’a geri döndü ve önce küçük bir belediyenin başkanı, daha sonra ise, Haydar Aliyev’in yanında Başbakan Yardımcısı olarak çalışmaya başladı.

Kendi ofisinde Aliyev’in yedi fotoğrafının ve ona ait kitabların bulunduğu Abutalıbov: “Cumhurbaşkanının bana söylediği ilk şey şehrin temizlenmesi oldu”.

İlk aşama olarak, parkların ve plazaların yakınlığındaki fiskiyelelerin tamir edilmesi öngörülmüştü. Çalışmayan tek bir fiskiye bile kalmamıştı. Bugün 50’den fazlası çalışmakta, bazıları ise elektronik müzikle “okuyan fiskiyeleler” haline gelmiştir. Hatta, bu emeklerinden sonra Abutalıbov’a “Bay Fiskiye” lakabı da verilmişti. Bundan başka, havaalanından şehire gelen yol da dahil olmakla, tüm şehir yollarını tamir ettirmişti.

Son altı ayda yapılan işler sonucunda Bakü şehri Tiflis’den yapıcı işleri ve görünüşüne göre daha iyi duruma gelmişti. Onlarla bina restore edilmiş, yeşilleştirme işleri artırılmıştı.

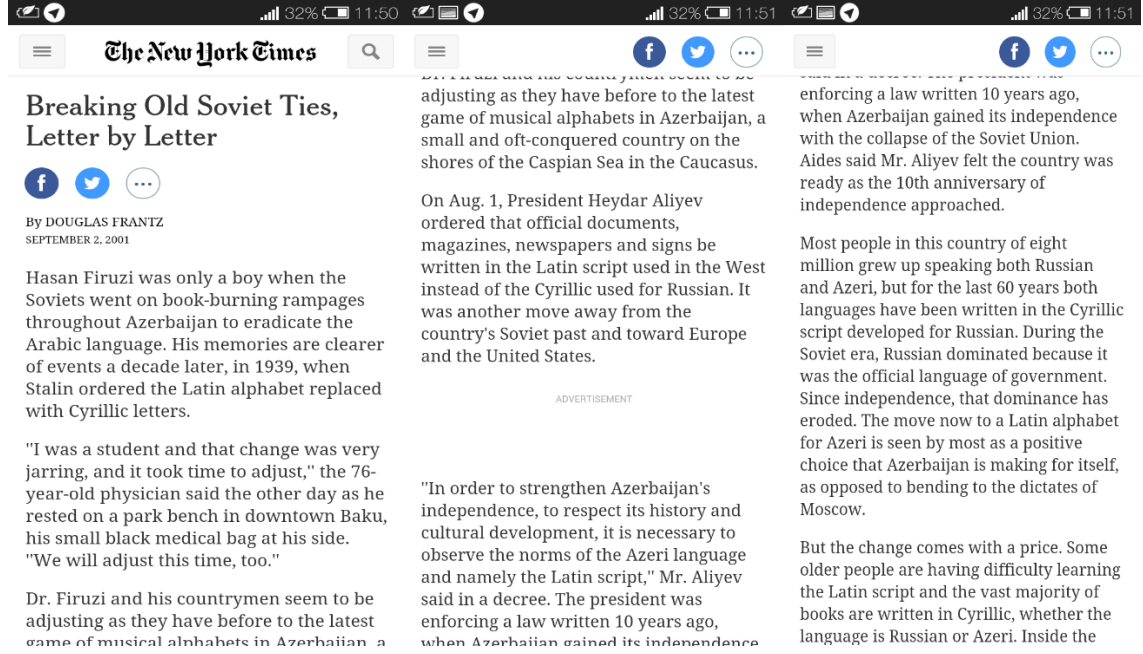
Artan yönde çizdiği başarı grafiği ile, Abutalıbov’un gelecekte daha yüksek bir kademeye, belki de başbakanlığa kadar yükseleceği bekleniyordu. Ancak Abutalıbov bu fikirleri reddederek: “Daha bu şehirde görülecek çok iş var” sözlerini dile getirdi.

“Eski Sovyet Bağlarından Kopma” 2 Eylül, 2001⁴²

Sovyetler’in Azerbaycan’da arap dilini yoketmesi için kitap yakma eylemleri yaptığı zaman Hasan Firuzi sadece küçük bir çocuktı. O, 1939

⁴²“Breaking Old Soviet Ties, Letter by Letter”, **The New York Times**, 2 Eylül, 2001

yılında Stalin'in Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçilmesi emrini on yıl sonra bile iyi hatırlıyordu.

“O zaman ben öğrenciydim ve bu değişiklik benim için çok sarsıcıydı. Ve buna uyum sağlamak biraz zaman aldı” cümlelerini dile getiren 76 yaşlı doktor bir başka gün Bakü’de parkların birinde dinlenirken de bu sözleri söyledi: “Biz bu sefer de uyum sağlamayı başaracağız”.

1 Ağustos’ta Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev resmi senetler, gazete ve dergilerin artık Kiril alfabesi ile değil, Latin alfabesi ile yazılmasını emretti. Bu, ülkenin Sovyet geçmişinden uzaklaşarak Batı’ya ve Birleşik Devletler’e yaklaşması yönünde bir diğer adımdı.

Aliyev kararnamede şunları belirtti: “Azerbaycan’ın bağımsızlığını güçlendirmek, onun tarihine saygı ve kültürel gelişmesi için Azeri dilinin, yani Latin alfabesinin normlarına uymak gerekir”. Azerbaycan 10 yıl önce Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazandığı zaman, Aliyev bu yasanın yürürlüğe girmesine çalışıyordu. Destekçilerin söylediklerine

göre, Aliyev ülkenin bağımsızlığın onuncu yıldönümüne hazır olduğunu hissediyor.

Bu ülkenin 8 milyonluk nüfusunun büyük bir kısmı hem rusça, hem de azerice konuşarak yetiştirilmiştir. Ancak son 60 yılda tüm yazıların sadece Kiril alfabesi ile yazılması zorunluluğu vardı. Çünkü Sovyet döneminde hükümetin resmi dili rusçaydı. Bağımsızlıktan sonra ise, Latin alfabesine geçilmesi Azerbaycan için olumlu bir gelişmeydi.

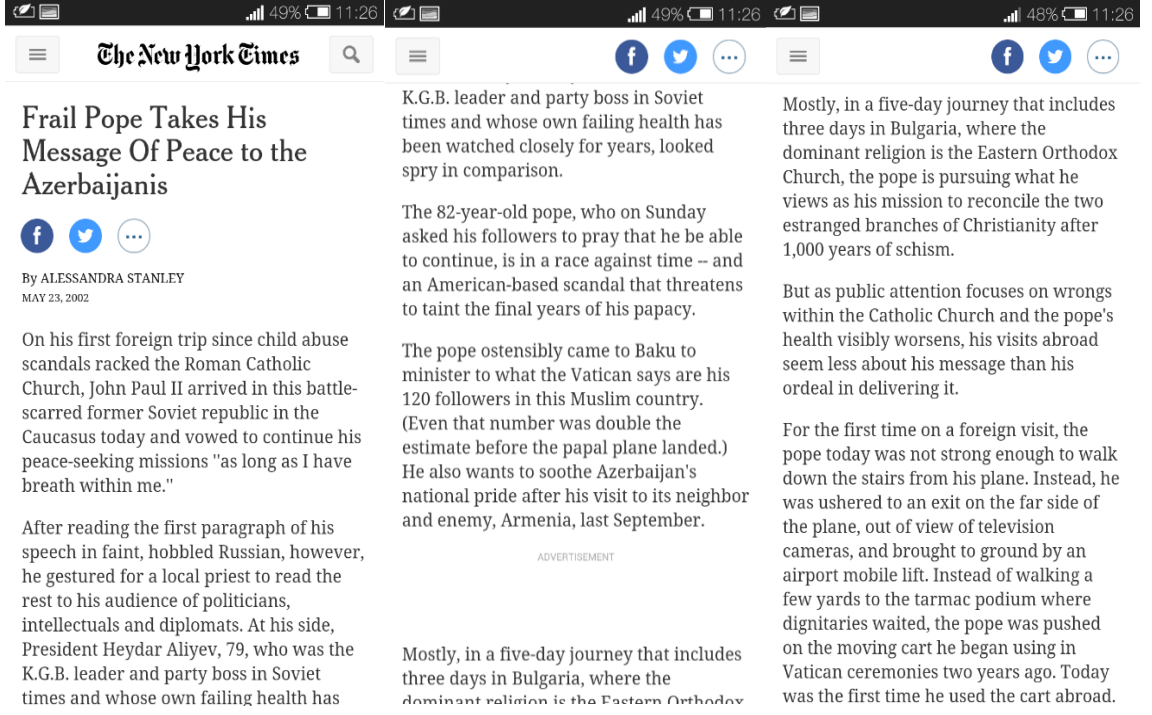
Ancak bu değişiklik o kadar da kolay olmadı. Ahalinin, özellikle de yaşlı kesimin büyük bir kısmı Latin alfabesini öğrenmekte zorlanıyordu ve hala Kiril alfabesinde yazılan kitapları okumaya üstünlük vermekteydiler. Merkezi kütüphanenin resmilerinin açıklamalarına göre, 4 milyon kişiden sadece bir kaç bini Latin alfabeli kitaplar okuyordu, diğerlerinin seçimi ise Kiril alfabeli kitaplardı. Hatta, Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ilk okul öğrencisi gibi Latin alfabesini öğrenmeye çalışıyordu. Bütün bunlara rağmen, büyük bir kesim bu değişikliğe uyum sağlamakta istekliydi.

“Papa Azerbaycanlılara Barış Mesajı Gönderdi” 23 Mayıs, 2002⁴³

Çocuk istismarı skandalından sonra ilk defa yabancı bir ülkeye ziyaret eden II John Paul bugün Kafkasya’daki eski Sovyet ülkesi Azerbaycan’a geldi ve barış yolunda çabalarını devam ettireceğine yemin etti.

Papa görünüşte Bakü’ye Vatikan’ın söylediklerini icra etmeye gelmişti. Bundan başka, o, geçen Eylül’de komşu ve düşman Ermenistan’a ziyaretinden sonra Azerbaycan’ı yatıştırmak istiyordu.

⁴³“Frail Pope Takes His Message of Peace to the Azerbaijanis”, **The New York Times**, 23 Mayıs, 2002

Doğu Ortodoks Kilisesinin hakim olduğu Bulgarıya’da üç gün olmakla, genellikle beş günlük bir tura çıkan Papa, bin yıllık bölünmenin sonucu olan Hristiyan mezheplerini birbiriyle uzlaştırmak amacı gütmektedir.

Papa’nın hastalığı gözle görülebilir derecede sağlığına etki yapmıştı. Eskisi kadar güçlü olmayan Papa ilk defa bir ziyaretinde uçaktan merdivenlerle düşmekte zorlandı. Bunun için de, televizyon kameralarından uzak olmak şartıyla, havaalanı hareketli merdivenle aşağı indirildi. Ve yürümek yerine taşıma arabasıyla havaalanına götürüldü. Papa’nın konuşmasında da sorun yaranmıştı ve bazen onu anlamak mümkünsüz oluyordu.

11 Eylül terör olaylarından sadece bir kaç gün sonra Kazakistan ve Ermenistan’a ziyaret eden Papa barış için her iki tarafı ikna etmeye ve Azerbaycan’a din konusunda tolerans göstermeye çalıştı. 1988 yılından beri Azerbaycan ve Ermenistan arasında Dağlık Karabağ bölgesi üzerinde giden ve 30 bin kişinin hayatına son veren çatışma Papa’yı da rahatsız

etmekteydi. Azerbaycan'a yaptığı ziyaret onun müslüman ülkelerine 24'cü ziyaretiydi. Papa diğer çatışmaları da ima ederek, devletleri barışa çağırmış ve her türlü emperyalizm ve milliyetçiliğe karşı olduğunu açıklamıştı.

Papa, 1990 yılında Sovyet ordusunun Bakü'ye hücum etmesiyle Azerbaycan'ın bağımsızlık savaşında şehit olan yüzlerle insanın hatırasına ithaf olunmuş abidenin karşısında dua etti. Mezarların büyük çoğunluğu ise Dağlık Karabağ uğrunda savaşlarda hayatını yitiren insanlara mahsustur.

SONUÇ

11 Eylül terör saldırıları ABD tarihine en dehşetli ve ses-küy yaratan olay olarak geçti. Ve bu olaylar sadece ABD'nin değil, dünyanın da siyasi çizgisini değiştirdi. En belirgin örneği ise, ABD'nin müslüman devletlere karşı değişen tavrı olmuştur.

Olayların Azerbaycan-ABD ikili ilişkilerine etkisinin hem olumlu, hem de olumsuz yönlerini söyleyebiliriz. Azerbaycan için en önemli gelişme ise, hiç şüphesiz, 907 Sayılı Ek'in, bir süreliğine bile olsaortadan kaldırılması oldu. Bu gelişmeyi, saldırılardan sonra Azerbaycan'ın teröre karşı savaşta verdiği destek sonucunda ABD'nin Azerbaycan'a bir teşekkürü olarak da algılayabiliriz. 11 Eylül olaylarından sonra, ABD'nin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen beyanatlar vermesi, Amerikan resmi gazetelerinde Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan bölgesi olmasını ve Ermenistan tarafından işgal edildiğini belirtmesi olumlu etkilere örnektir.

Olaylardan sonra, Birleşik Devletler Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının çekilmesi konusunda da Azerbaycan'a destek vermeye başladı. Ve artık bu bölgede baş veren her hangi bir barış ve istikrar tehdidine karşı tepki veriyordu. Bundan başka, bir diğer amaç da enerji çeşitliliğini artırmaktı.ABD'nin Azerbaycan'ı desteklemesinin bir diğer nedeni bölgede Rusya ve İran'nin etkisini azaltmaktı.

Azerbaycan'ı ABD medyasının gözünde değerlendirmek için New York Times örneğini ele aldık. Çünkü Amerikan medyasında Azerbaycan hakkında en çok haber yayımlayan gazete New York Times'dır. 2001-2002 yılları arasındaki dönemdeAzerbaycan'la ilgili haberlerde en çok Ermenistan'la olan Dağlık Karabağ sorununa ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol

boru hattına yer verilmiştir. Söz konusu Dağlık Karabağ olan haberlerde bu bölgenin Azerbaycan'a ait olduğu ve Ermenistan tarafından işgal edildiği açık şekilde belirtilmiştir. Ve bu sorunun çözümü yolunda atılan adımlar gazete tarafından her zaman dikkatle izlenmiş ve yorumlanmıştır.

Yayınlanan bir çok haberlerde dünya siyasetinin önemli figürleri Dağlık Karabağ sorununa dikkat çekmiş ve sorunun barışçıl ve diplomatik yollarla çözülmesi gerektiğini önermişlerdir.

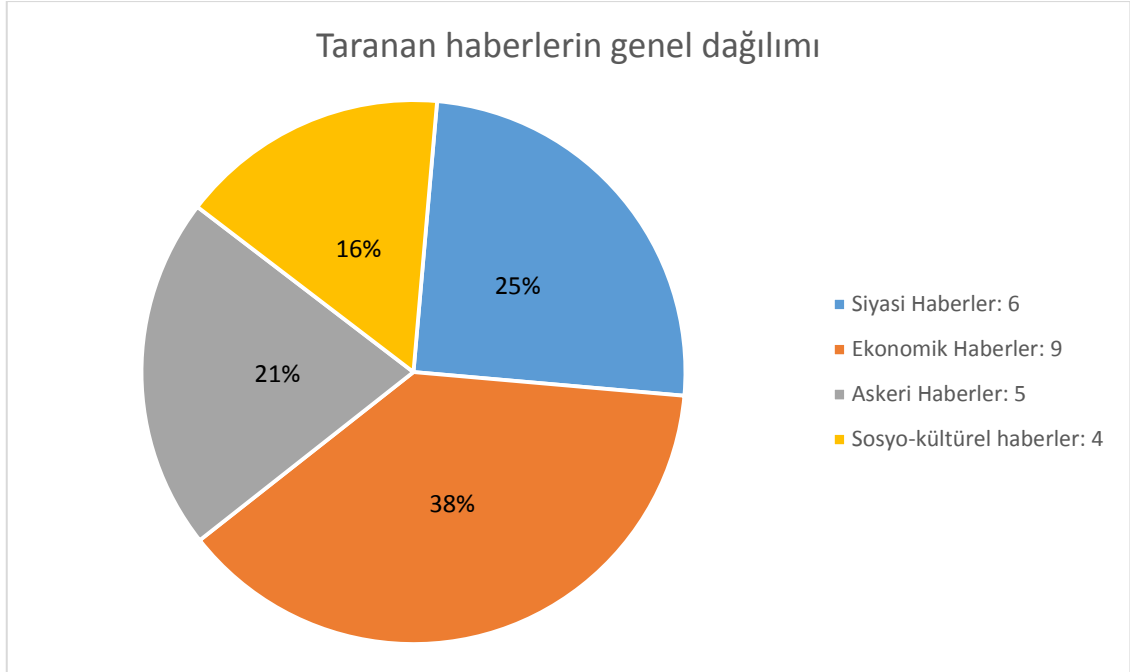
Enerji konusuna her zaman büyük önem veren Birleşik Devletler'in Azerbaycan petrolünün Batı'ya ulaştırılması için her türlü yardım göstermesi New York Times'ın haber listesinde yer almıştır.

Bundan başka, 2001-2002 yıllarında New York Times dışındaki diğer Amerikan gazete ve dergilerinde Azerbaycan'a ait haberlerin çok az olması da ilginç bir faktördür.

Haber tarama sonuçlarını istatistiksel verilerle ele alalım.

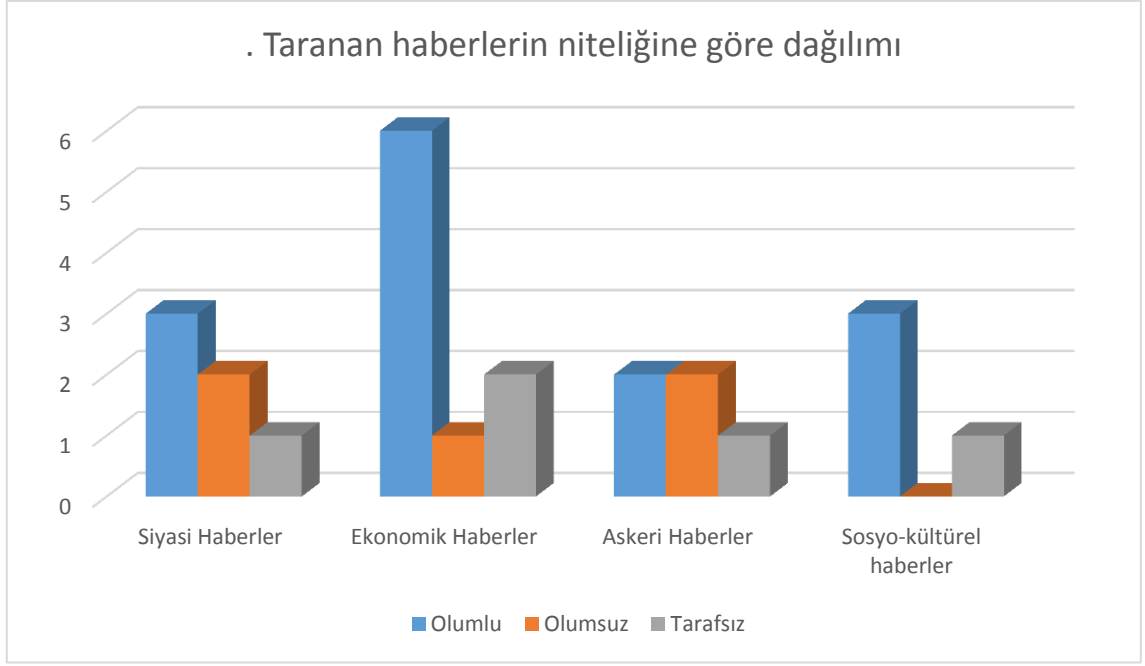
1. Taranan haberlerin genel dağılımı

Haberin içeriği	Sayısı	Yüzdesi
Siyasi Haberler	6	25%
Ekonomik Haberler	9	38%
Askeri Haberler	5	21%
Sosyo-kültürel haberler	4	16%

2. Taranan haberlerin niteliğine göre dağılımı

Haberin içeriği	Olumlu	Olumsuz	Tarafsız
Siyasi Haberler	3	2	1
Ekonomik Haberler	6	1	2
Askeri Haberler	2	2	1
Sosyo-kültürel haberler	3	0	1

Haberin niteliği	Sayısı	Yüzdesi
Olumlu	14	58%
Olumsuz	5	21%
Tarafsız	5	21%

KAYNAKLAR

ALTUĞ,Yılmaz,“Terörün Anatomisi”, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1995

AZİMLİ,Azer,“Azerbaycan-NATO Münasibetleri” (1992-2000)

GULİYEV,Samir, Ankara Üniversitesi, “Bağımsızlıktan Sonra Azerbaycan – ABD İlişkileri”, Ankara, 2004

“First National Community Development Conference”, Azerbaijan Humanitarian Assistance Program Bulletin Oct 2002

İnternet Kaynakları

ARSLAN,Adem , “ABD Faciayı Fırsata Çevirdi”, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=2945>>

LAÇİNER,Sedat, “11 Eylül Olayları ve Ermeni Sorunu”, http://www.diplomatikgozlem.com/ozeldosya_oku.asp?id=24>

CABBARLI,Hatem, “Bağımsızlık sonrası Azerbaycan-ABD ilişkileri”, www.diplomatikgozlem.com

CABBARLI,Hatem, “Azerbaycan-ABD İlişkilerinin Değerlendirilmesi”, www.atsam.org.az/azerbaycan-abd-iliskilerinin-degerlendirilmesi/?lang=tr

Wikipedia. “ABŞ-Azərbaycan İqtisadi Əlaqələri”. Az.wikipedia.org/wiki/ABŞ-Azərbaycan_iqtisadi_əlaqələri

ERHAN,Çağrı, “ABD’nin Orta Asya Politikası ve 11 Eylül Sonrası Yeni Açılımları”, http://www.stradigma.com/turkce/kasim2003/vizyon_sayi_10.pdf>

Gazete Kaynakları

“Armenia and Azerbaijan Signal Progress in Talks on Enclave”, **The New York Times**, 20 Şubat, 2001

“Powell Begins New Talks With Leaders of Caucasus”, **The New York Times**, 4 Nisan, 2001

“Trying to Tell a Truce From a War”, **The New York Times**, 27 Mayıs, 2001

“Iran and Azerbaijan Argue Over Caspian’s Riches”, **The New York Times**, 30 Ağustos, 2001

“Turkey: Pact On Crime And Terrorism”, **The New York Times**, 1 Mayıs, 2002

“Carving Up The Caspian”, **The New York Times**, 24 Eylül, 2002

“Oil Pipeline Progresses”, **The New York Times**, 2 Mart, 2001

“Backers of Caspian Pipeline Say Project Will Move Ahead”, **The New York Times**, 18 Mayıs, 2001

“Kazakhstan: Oil Pipeline Study”, **The New York Times**, 12 Haziran, 2001

“Saving Sturgeon, And Caviar”, **The New York Times**, 14 Haziran, 2001

“Oil Pipeline to Turkey Backed by Chief of BP”, **The New York Times**, 21 Haziran, 2001

“Pipeline Needs Supply”, **The New York Times**, 4 Ekim, 2001

“Caviar Harvest Can Resume”, **The New York Times**, 8 Mart, 2002

“Work Begins on Oil Pipeline Bypassing Russia and Iran”, **The New York Times**, 19 Eylül, 2002

“Russia: Oil Stake Sold”, **The New York Times**, 16 Kasım, 2002

“Islamic Fervor From Iran Puts Azerbaijan on Alert for Unrest”, **The New York Times**, 4 Şubat, 2001

“Nato’s Expanding Umbrella”, **The New York Times**, 12 Haziran, 2001

“Tensions Rise With Iran”, **The New York Times**, 21 Ağustos, 2001

“Rumsfeld to Visit Troops Stationed in Afghanistan”, **The New York Times**, 16 Aralık, 2001

“U.S. Lifts Sanctions”, **The New York Times**, 30 Mart, 2002

“How the Nobels Made a Prize of Baku”, **The New York Times**, 3 Şubat, 2001

“A Mayor Who’s Big on Cleanup”, **The New York Times**, 25 Ağustos, 2001

“Breaking Old Soviet Ties, Letter by Letter”, **The New York Times**, 2 Eylül, 2001

“Frail Pope Takes His Message of Peace to the Azerbaijanis”, **The New York Times**, 23 Mayıs, 2002